

**Олександр СИТНИК, Руслан КОРОПЕЦЬКИЙ,
Андрій БОГУЦЬКИЙ, Марія ЛАНЧОНТ,
Тереза МАДЕЙСЬКА**

ТЕХНІКО-ТИПОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ АРХЕОЛОГІЧНИХ МАТЕРІАЛІВ ПАЛЕОЛІТИЧНОЇ СТОЯНКИ ГАЛИЧ II

Питання історії дослідження, фізико-географічного розташування, топографічних особливостей, порядку стратиграфічних нашарувань і делювіально-соліфлюкційних порушень культурного шару пам'ятки висвітлені в попередній статті цього збірника [Богущий, Ланчонт, Ситник та ін., 2009].

Колекції з розкопу I

За зовнішніми ознаками (візуальне спостереження) весь комплекс археологічних матеріалів, розкопаних у 2002, 2004 роках (розкоп I), виглядає гомогенним, одночасовим і однокультурним. Не дивлячись на деякі архаїчні (середньопалеолітичні) риси окремих типів крем'яного інвентарю, усі матеріали загалом можна датувати першою половиною верхнього палеоліту. Подальші польові дослідження деталізують ці визначення.

За сировиною майже усі матеріали належать до високоякісної крем'яної породи з туронського ярусу верхньокрейдових відкладів. Шість предметів – з сірого тонкозернистого пісковіку, ймовірно, девонського віку. Якщо кремені походять з місцевих родовищ відкладів крейди, то гальки пісковіку – з алювіальних нашарувань дністерських терас. Усі гальки пісковіку мають сліди використання у роботі і застосовувалися як ударні інструменти, тому вони зараховані до категорії знарядь праці.

Крем'яна сировина загалом однорідна. Це невеликі конкреції (10–20 см в поперечнику), вкриті переважно жовто-білуватою кальцито-вапнистою кіркою, інколи з інтенсивними крупинками залістих стяжін. Поверхня жовен має різні виступи (“ребра”, “ріжки”), заглажені горбики, западини і неглибокі “вм'ятини”, які, між тим, не впливають на якість сировини, а свідчать про перебування конкрецій у щепнисто-гравійному середовищі крейдових відкладів. Поверхня кірки має свіжий шорсткий на дотик характер. Цей факт може вказувати на те, що конкреції були добуті безпосередньо з крейдових відслонень. Окремі артефакти мають дещо заглажену і навіть відполіровану конкреційну кірку, що документує використання цих жовен із вторинного залягання (поверхня, алювіальні відклади тощо). Кремій переважно темно-сірий, інколи з синюватим відтінком, однотонний, тонкоструктурний, хоч трапляються конкреції зі смугастим, плямистим чи різновідтінковим забарвленням. Наприклад, один із нуклеусів (рис. 3, 1) має ядро сірого кольору, а оболонку (до 1 см товщиною) темного відтінку, яка різко виділяється від ядрища. Лише один фрагмент нуклеуса має сіро-медовий відтінок з біло-сіриватими крапленнями (типу кременю свенцеховського походження).

Отже, практично уся сировина, з якої виготовляли знаряддя праці Галича II (як і Галича I), не враховуючи гальок-відбійників з пісковіку, виготовлена з темно-сірого кременю з невеликою кількістю уламкових зерен кварцу, глауконіту і лусочок слюди, твердістю 7,5, рідше з сірого і попелясто-сірого кременю плямистого забарвлення. Трапляються фрагменти породи з блакитно-білими включеннями, із зернами кварцу і слюди твердістю 7,0. Детальніша характеристика крем'яної породи регіону подана в інших працях авторів [Ситник та ін., 2009б]

Поверхня переважної більшості розколотого кременю не патинувана, або ж легко забарвлена синьо-голубуватим відтінком (інколи плямистого виду), що ще раз підтверджує думку про порівняно швидкий темп акумуляції відкладів, які захоронили археологічні артефакти. Більшість кременів вкрита легким блиском (люстром) полірування, який виникає не стільки від переносу самих речей, скільки від взаємодії поверхневих вод з предметом.

Враховуючи супіщано-піщаний субстрат заповнення відкладів, у яких знаходилися кам'яні матеріали, можна думати, що таке полірування виникало досить швидко, можливо, навіть впродовж одного-двох сезонів. На багатьох кременях з розкопаної колекції, окрім звичайних негативів штучного розщеплення рукою людини, помітні негативи-площини розщеплення жовен внаслідок волого-температурних коливань. Такі негативи, що мають концентричні кола “хвиль” і центральну “точку”, також вкриті легким люстром і патиною. Вони спостерігаються переважно на деяких нуклеусах і уламках породи (також фрагментах ядрищ), що, безумовно, вказує на їх походження у плейстоценовий вік – під час функціонування стійбища, або ж одразу після залишення його поселенцями. Сучасних, тобто голоценових, пошкоджень на кременях не відзначено.

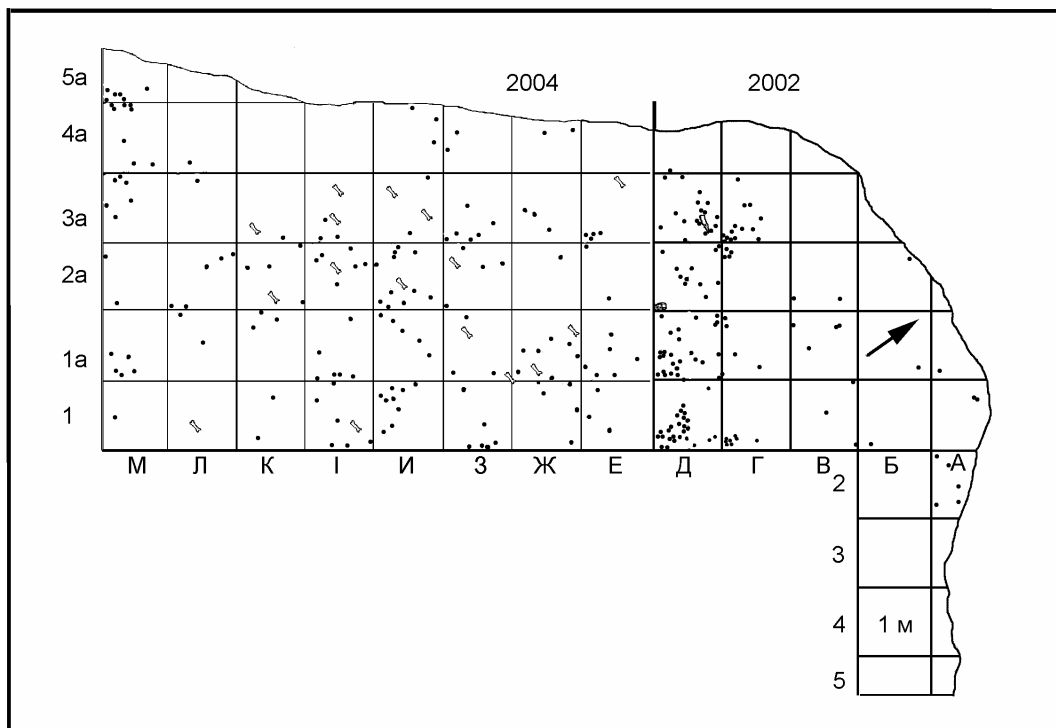

Рис. 1. Галич II. План розкопів 2002–2004 років
 Fig. 1. Nalych II. Plan of excavated areas 2002–2004

На загальному плані двох розкопів (рис. 1) матеріали залягали нерівномірно, однак значних скупчень також не відзначено. Найбільше артефактів трапилося в смугах квадратів “Г-Д”, де проходила найбільш понижена ділянка балки-западини. Оскільки доказано стратиграфічне перевідкладення археологічних решток, то відповідно такі скупчення мають природний характер.

Загальна колекція нараховує **265** виробів з каменю. За техніко-типологічними ознаками весь кам'яний комплекс поділений на такі категорії:

- нуклеуси – 7 екз./2,6 %;
- пластини – 29 екз./10,9 % (з них великі – 4 екз./14 %*, середні – 18 екз./62 %, дрібні – 7 екз./24,1 %);
- відщепи – 62 екз./23,4 % (з них великі – 3 екз./4,8 %**, середні – 16 екз./25,8 %, дрібні – 43 екз./69,3 %);
- різцеві сколи – 8 екз./3,0 %;
- природні уламки – 5 екз./1,9 %;

* Відсоток на рівні пластин

** Відсоток на рівні відщепів

– скалки-луски – 41 екз./15,5 %;

– вироби з вторинною обробкою (знаряддя праці) – 33 екз./12,5 %.

Нуклеуси – 7 екз.

Цілих, непошкоджених і типових ядрищ лише два. Це радіальний (дископодібний) і призматичний (біпоздовжньо-альтернативний) типи. Інші нуклеуси частково пошкоджені мерзлотними процесами (морозобійні лунки-негативи), або ж під час розщеплення (непередбачувані розломи за внутрішніми тріщинами конкрецій).

За типологічними рисами поділяються на групи радіальних (“дископодібних”) – 2 екз. і загалом призматичних – 5 екз.

Радіальні, в свою чергу, діляться на 2 типи: з плоскою робочою поверхнею і з випуклою в центрі робочою поверхнею.

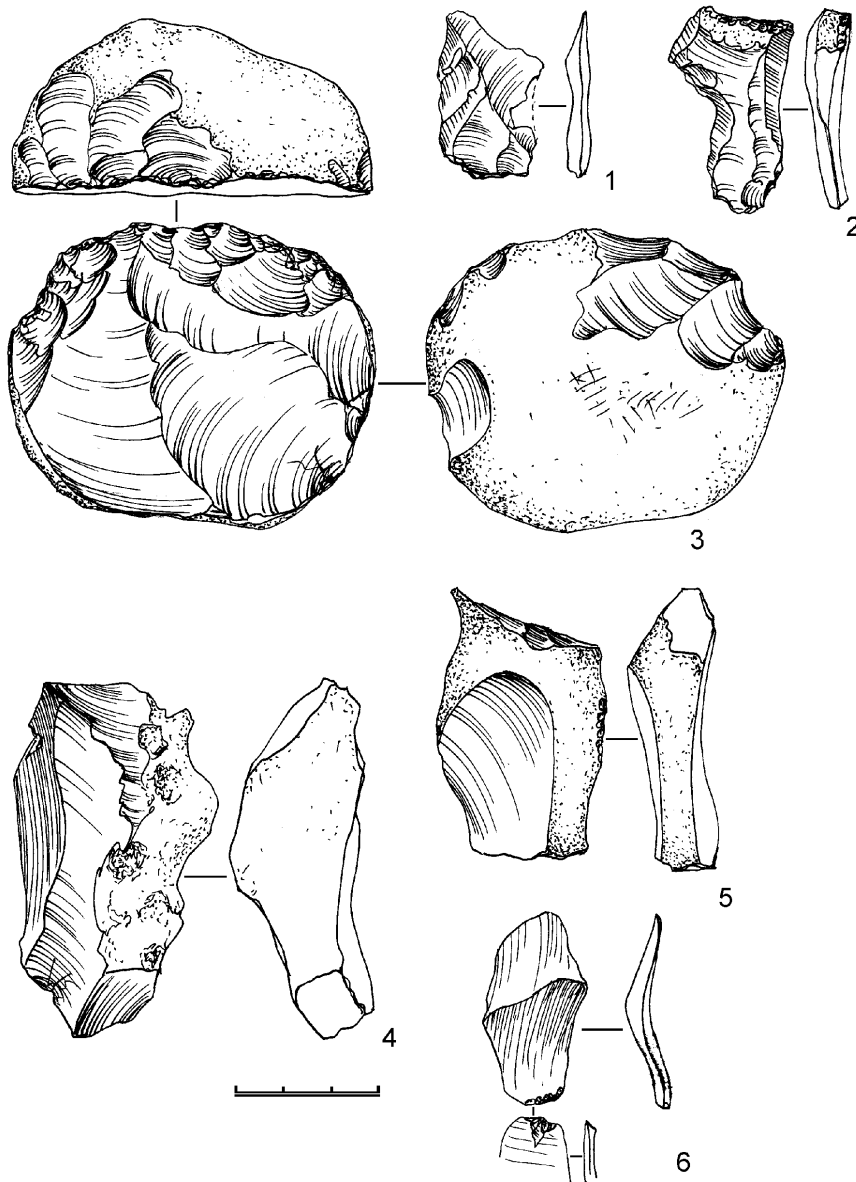

Рис. 2. Галич II. 2002. Крем'яні вироби

Fig. 2. Nalych II. 2002. Flint artifacts

Перший екземпляр (рис. 2, 3) має справді плоску робочу площину овальної форми, на якій простежується серія негативів, направлених від країв периметру до центру (розміри нуклеуса: 7,5×6,2×3,5 см). Ударні площадки локалізовані по краях овалу, але підправлені лише частково, дещо неохайно. Не помітно фасетування ударних площадок, зате досить виразний

“перебор” – оживлення прикрасвої зони робочої поверхні, тобто – плоскої сторони розщеплення. Зворотна поверхня досить різко випукла (в центральній частині помітний природний “гудз”). Ці та інші морфологічні нюанси ставлять під сумнів приналежність цього виробу до середнього палеоліту. Такі ядрища могли існувати і в першій половині верхньопалеолітичної культури (?).

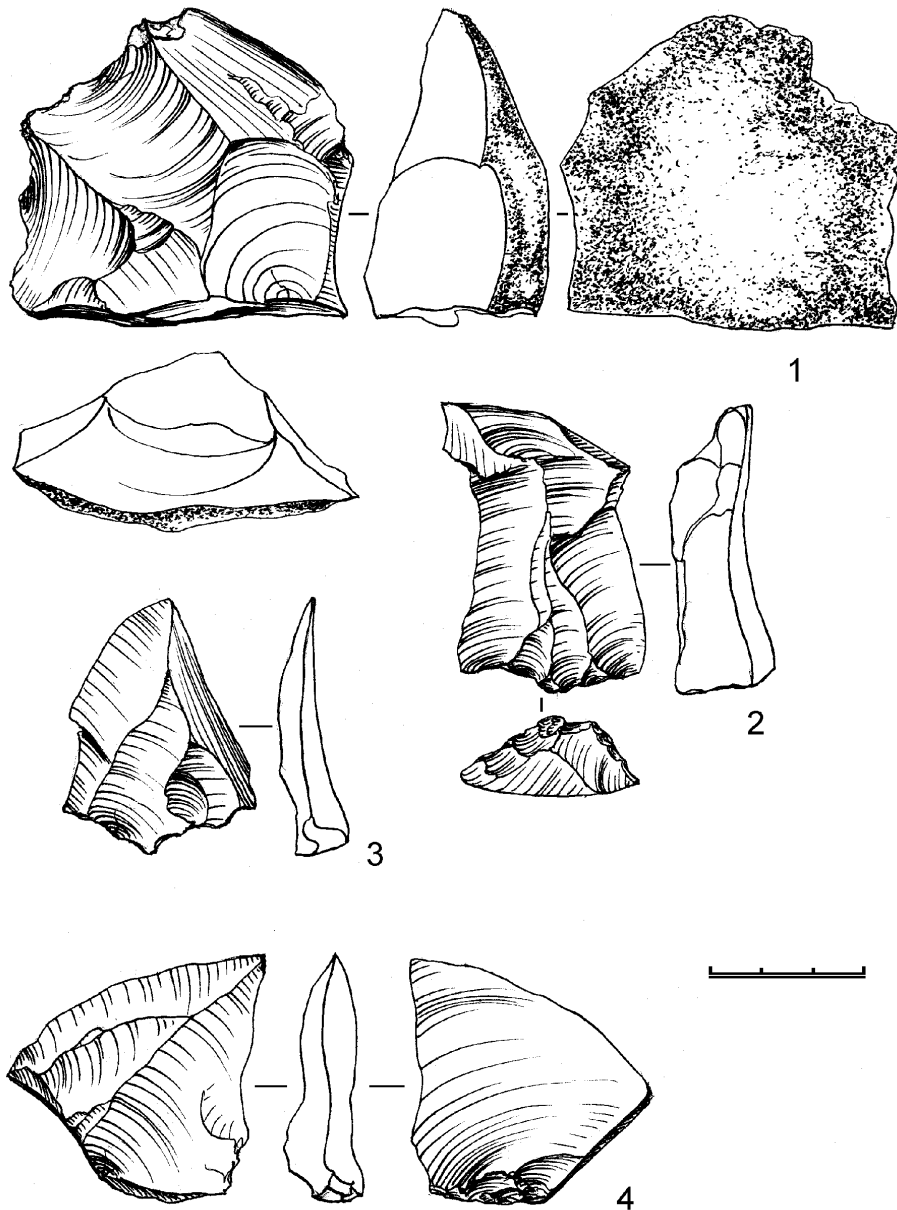

Рис. 3. Галич II. 2004. Крем'яні вироби
Fig. 3. Halych II. 2004. Flint artifacts

Другий нуклеус із серії радіальних – з випуклою в центрі робочою поверхнею, зберігся фактично наполовину (рис. 3, 1). Має габарити: 6,3×6,7×3,4 см. Форма у плані наближена до півкола. Таке враження, що фрагментація сталася внаслідок внутрішньої тріщини в породі кременю. Розщеплення йшло від країв периметру до центру, хоч, з іншого боку, таких безсумнівних негативів лише два. Інші два великі негативи мають протилежний характер походження. Одним із них є природний розкол внаслідок перепаду волого-температурних коливань, другим – нібито фрагмент черевця масивного відщепу, на якому власне і був

сформований нуклеус радіального вигляду. Отже, і це ядрище не є типовим “диском” середньопалеолітичного віку, тим більше, що на ледь випуклій зворотній поверхні, вкритій сіро-голубуватою кальцитовою кіркою, не помітно сколів оформлення ударних площадок. Така риса більше характерна для ядрищ на масивних сколах, ніж для справжніх нуклеусів мустьєрської культури.

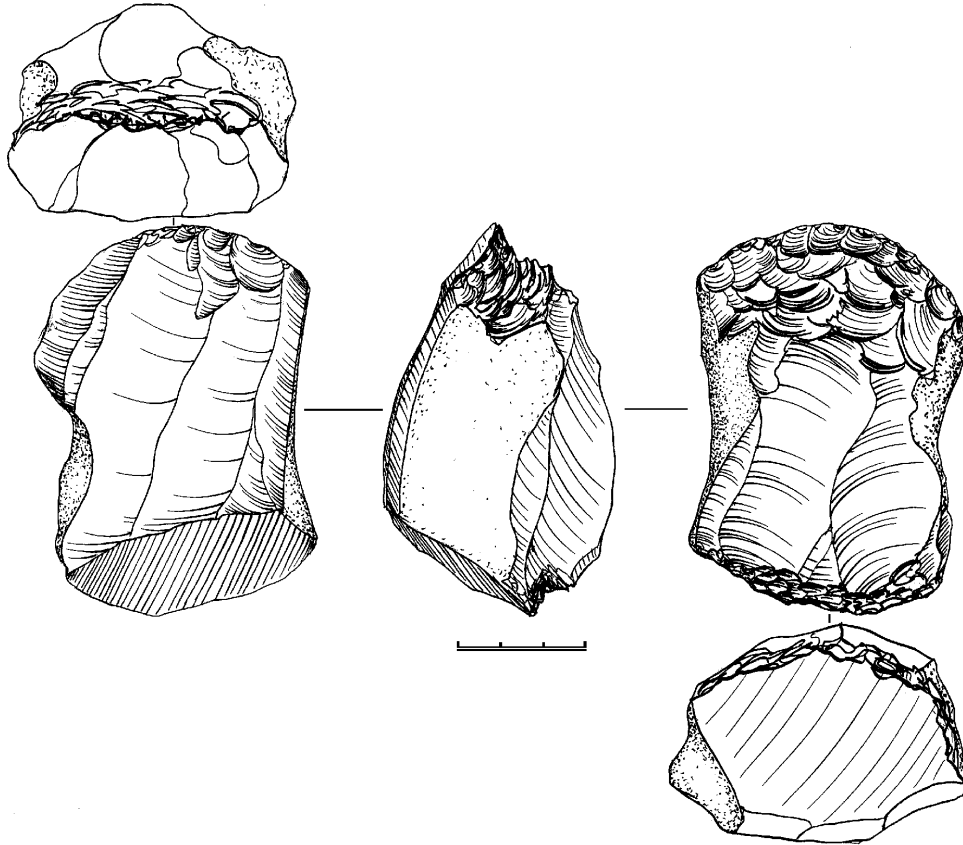

Рис. 4. Галич II. 2002. Нуклеус
Fig. 4. Halych II. 2002. Core

Призматичний тип ядрищ представлений у колекції 5-ма екземплярами. Найхарактерніший – уже згадуваний біпоздовжньо-альтернативний тип (рис. 4). Це двоплощадковий паралельно огранений нуклеус з двома робочими поверхнями, розміщеними на двох сплюснених видовжених сторонах ядрища, розмежованих поміж собою ввігнутими боковими ділянками жовнвої кірки. Виразно сформовані скісні ударні площадки, в обох випадках – з різкими карнизами “перебору”. Перша робоча поверхня, що має два центральних негативи – більше випукла, друга (з 4-ма паралельними негативами) – плоскіша. Нуклеус має розміри: 8,5×6,5×5,2 см. Це типове ядрище для продукування крупних пластин.

Один з призматичних нуклеусів розколовся навпіл. Знайдений екземпляр має форму (і зміст) масивного відщепу з косорозміщеною поверхнею черевця розколу (рис. 5, 1). Добре помітна, виділена “перебором”, ударна площадка, сформована одним широким негативом. На робочій поверхні залишились негативи від виділення міжфасеткового поздовжнього ребра – характерної ознаки ядрищ, націлених на продукування пластинчастих заготовок. Бокова поверхня ввігнутого типу вкрита конкреційною кіркою. Розміри: 6,5×4,0×6,6 см.

Трапився призматичний тип нуклеуса кінцевої стадії утилізації (рис. 5, 3). Це одноплощадковий, паралельно-конвергентивного способу розщеплення екземпляр з пошкодженою поздовжньою стороною. Зворотна поверхня легко випукла, вкрита кіркою. Ядрище невелике: 5,5×4,0×2,5 см.

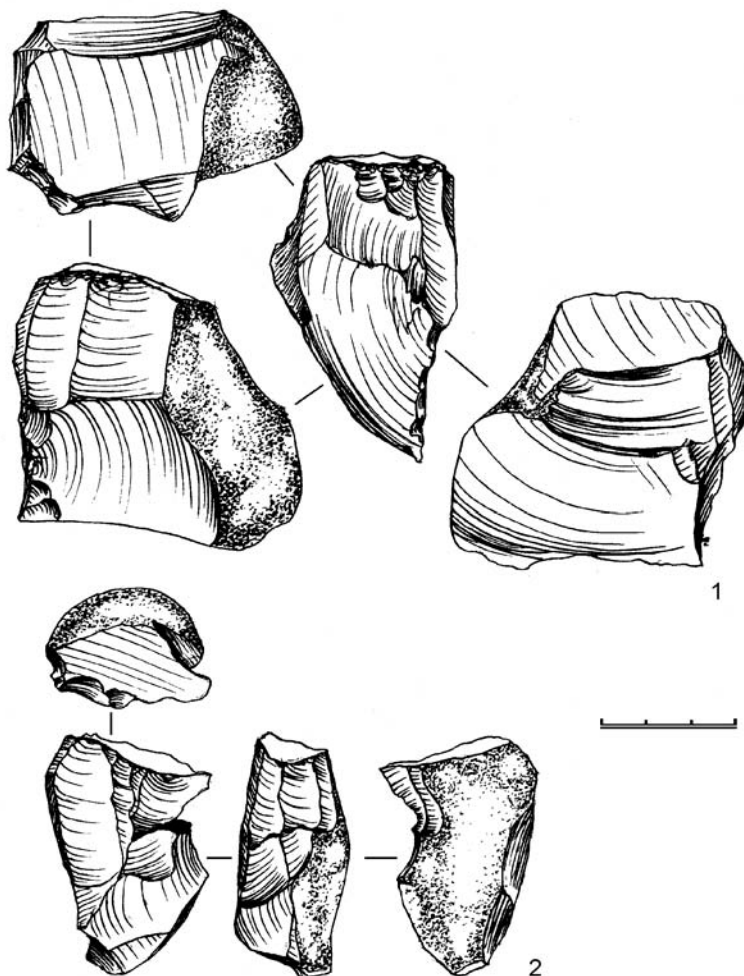

Рис. 5. Галич II. 2004. Нуклеуси
Fig. 5. Halych II. 2004. Cores

Ще одне невеличке ядрище початкової стадії (4,5×2,7×3,0 см) розщеплення документують лише кілька паралельних невеличких (пробних?) негативів з різкоскошеної ударної площадки (рис. 6, 1).

Останній підпризматичний тип ядрища має конусоподібну форму, одну площадку і частково пошкоджену мерзлотними процесами робочу поверхню (5,7×5,0×5,8 см). Це єдиний екземпляр породи кременю з інтенсивними цятками вапнякових включень (типу свенцеховської породи). Половина робочої поверхні ядрища вкрита кіркою.

Таким чином, завершуючи короткий огляд нуклеусів з розкопу Галич II (2002; 2004), можна зробити висновок про перевагу призматичного (більше 70 %) над радіальним (менше 30 %) способом розщеплення і продукування заготовок. Якщо радіальний метод був націлений на виготовлення переважно відщепів, то призматичний – в основному пластин. Обидва способи розщеплення не суперечать один одному і можуть загалом характеризувати початкову фазу верхньопалеолітичної культури.

Серед згаданих 5-ти природних уламків два належать до фрагментів нуклеусів або ж великих сколів. За розмірами вони невеликі (3–7 см), за способом розколювання – продукти морозобійних процесів.

Пластини – 29 екз.

Пластини за збереженими (чи умовно реконструйованими) розмірами ділимо на три групи: великих (довжиною більше 7 см), середніх (довжиною від 4 до 7 см) і дрібних (довжиною від 2 до 4 см). Сколи розмірами менше 2 см в поперечнику віднесені до категорії скалок.

Великі пластини – 4 екз. Усі вони фрагментовані, тому ні одна не має довжини, більшої за 7 см. Однак, навіть при візуальній реконструкції розмірів цих виробів помітно, що у первісному вигляді вони були досить великими. Усі вони належать до типу паралельно-поздовжніх крайових (з великими ділянками конкреційної кірки). Одна базальна, одна медіальна і дві – дорсальні частини пластин. За винятком медіальної пластинчастої заготовки (рис. 13, 1) інші – випадково видовжені сколи першого циклу розщеплення (“ошкурення”) нуклеуса.

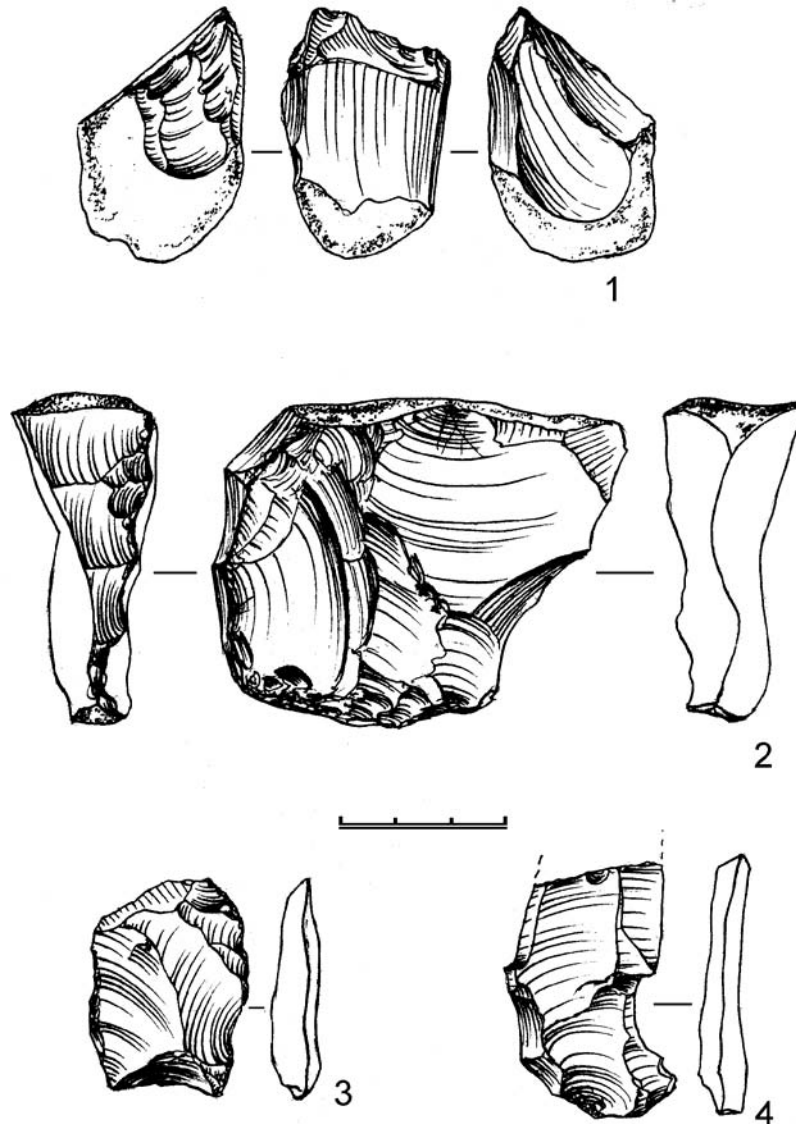

Рис. 6. Галич II. 2004. Крем'яні вироби
Fig. 6. Halych II. 2004. Flint artifacts

Пластини середніх розмірів – 19 екз. З них цілі екземпляри довжиною від 4 до 7 см складають 8 предметів, ще 5 екз. мають лише надламані дистальні кінці і 4 екз. є наполовину фрагментованими. І лише 2 екз. – невеликі дистальні фрагменти. Такий розклад колекції пластинчастих заготовок включає 11 фрагментованих екземплярів, з яких 9 мають збережені ударні площадки.

На всіх цих заготовках простежується розщеплення паралельне двогранне (рис. 7, 7; 8, 5; 13, 2, 6;) чи три-багатогранне (рис. 10, 6, 11, 6; 13, 2, 3, 4, 7, 10, 11), одна типова реберчата пластина (рис. 9, 5), ще дві – частково реберчасті (рис. 13, 4, 5). В трьох випадках на пластинках середніх розмірів виявились незначні ділянки конкреційної кірки на спині, що свідчить про

розщеплення таких заготовок на першому чи другому (головному) етапі утилізації ядрищ, а також про те, що пластини середніх розмірів були провідною формою заготовок розглядуваної індустрії.

Помітним є досить високий відсоток фасетованих ударних площадок (7 з 15 визначених площадок), що складає майже 50 % цього типу заготовок (рис. 8, 5; 10, 6; 11, 6; 13, 2, 5, 10, 11). Як відомо, фасетування площадок основного типу заготовок є архаїчною рисою для верхньопалеолітичних комплексів.

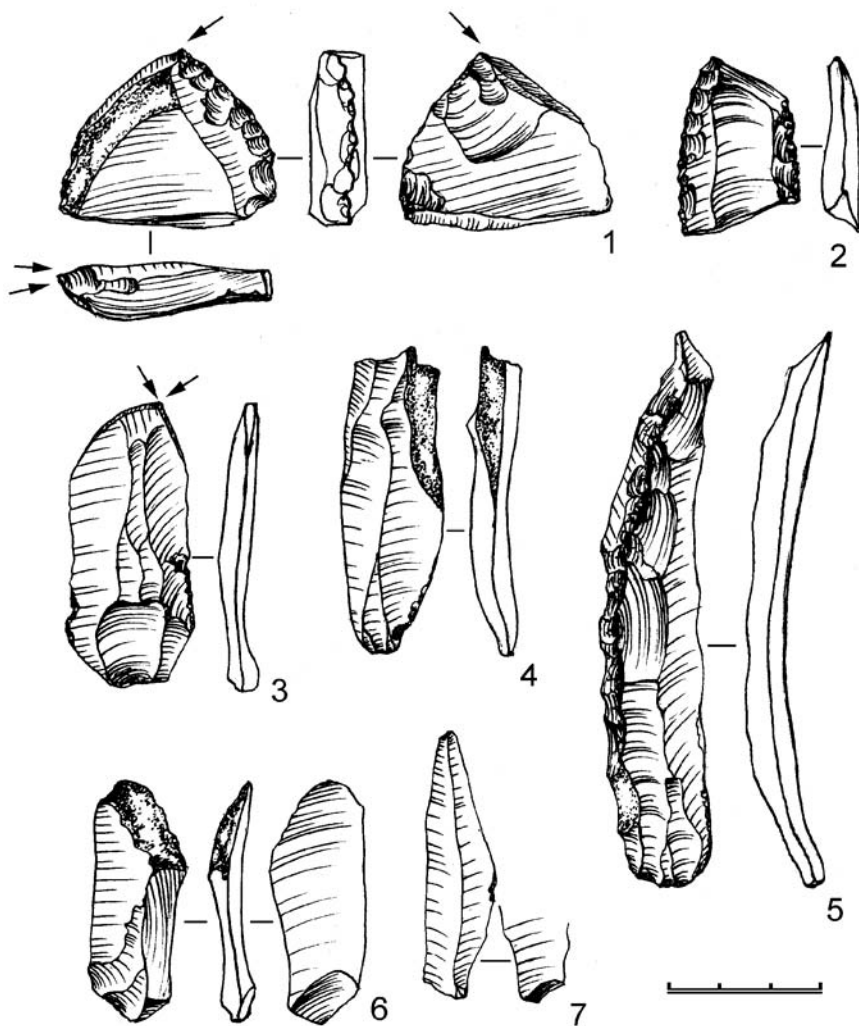

Рис. 7. Галич II. 2004. Крем'яні вироби
Fig. 7. Halych II. 2004. Flint artifacts

Найхарактернішим є фасетаж пластини на рис. 8, 5. Ще однією цікавою рисою є частково вентральна фрагментація ударних площадок, яка нагадує плоскі різцеві зняття (рис. 7, 6, 7), або ж підтеску типу Костьонок (хоч і нетипову).

Дрібні пластини – 7 екз. З них 4 – цілі предмети, 3 – фрагментовані. На двох пластинах знову ж таки помітна атипова вентральна підтеска. Два екземпляри пластини (фрагменти) належать до типу ребристих, інші – до типу поздовжньо-паралельних. Переважають дрібні мікролітичні ударні площадки (рис. 11, 9).

Фрагменти пластин невизначених розмірів – 7 екз. Чотири фрагменти – базальні ділянки і три – медіальні. Розщеплення – паралельне, призматичне. Більша частина цих фрагментів належала, мабуть, до виробів середніх розмірів (рис. 11, 11). Лише три екземпляри видовжених сколів можна віднести до категорії мікропластинок (менше 1,2 см шириною), дві з них мають двохскатну спинку (рис. 10, 9; 11, 10) одна – багатогранна (рис. 11, 9).

Відщепи – 62 екз.

Традиційно уже ділимо групу відщепів за розмірами на великі – 3 екз., середні (від 4 до 7 см) – 16 екз., дрібні (від 2 до 4 см) – 43 екз.

Великі відщепи – 3 екз. У нашій колекції їх виявилось дуже мало. Крім того, один з них – фрагментований дистальний кінець скола, який лише ймовірно мав довжину, більшу 7 см. Це був відщеп паралельно-ребристого типу. Ще один – цілий масивний відщеп – фактично уламок нуклеуса початкової фази розщеплення розмірами: 7,5×8,5×3,0 см. Він належить до типу безсистемно-крайових (більша частина його спинки вкрита жовною кіркою).

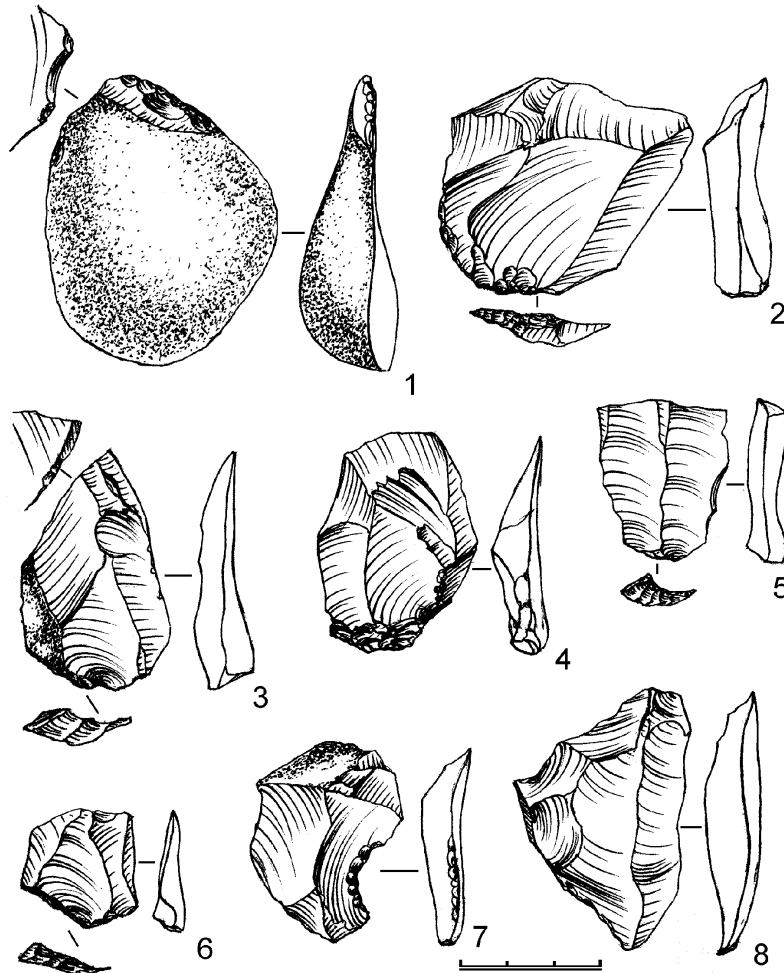

Рис. 8. Галич II. 2004. Крем'яні вироби
Fig. 8. Halych II. 2004. Flint artifacts

Третій відщеп великих розмірів (6,5×7,3×2,5 см) – типова “таблетка”, тобто скол оживлення ударної площадки ядрища, що належало до поздовжньо-паралельного варіанту розщеплення (призма). Спинка цього відщепу документує радіальний спосіб підправки площадки – від країв периметру до центру (рис. 6, 2). Однак складається враження, що не усі негативи на ударній площадці нуклеуса мали допоміжний, оформлювальний характер. Не виключено, що окремі з них мали самостійне значення знять відщепів у якості заготовок? В такому випадку можемо вважати, що окремі ядрища одночасно утилізувалися за двома методами – радіальним (площадка) і паралельним поздовжнім (бокова робоча поверхня).

Відщепи середніх розмірів – 16 екз. За характером розщеплення і попереднього огранення спинок їх можна розкласти на такі типи:

1) Первинні – 1 екз. (овальної форми з природною площадкою, вкорочених пропорцій – довжина менша за ширину).

2) Дорсально-плоскі – 1 екз. (неправильно-трикутної форми, з плоскою площадкою, видовжених пропорцій – довжина більша за ширину). Тип не “чистий” – на спинці є невеличка ділянка кірки і бокове ребро, яке може слугувати ознакою приналежної сколу до типу дебордан.

3) Безсистемні – 1 екз. (підтрикутної форми, з мікроплощадкою, вкорочених пропорцій). Нагадує радіальний тип.

4) Безсистемно-крайові – 5 екз. Це найбільша група середніх відщепів. За формою переважають підовальні і чотирикутні. За характером ударних площадок найбільше плоских (3), є грубосколота (1) і природні ударні площадки. За пропорціями: рівнобедрені (довжина і ширина приблизно однакові, хоч переважає довжина) – 3 екз., вкорочені – 2 екз. З них 2 – дуже масивні (понад 2 см товщиною), 3 – середньої масивності (між 1 і 2 см).

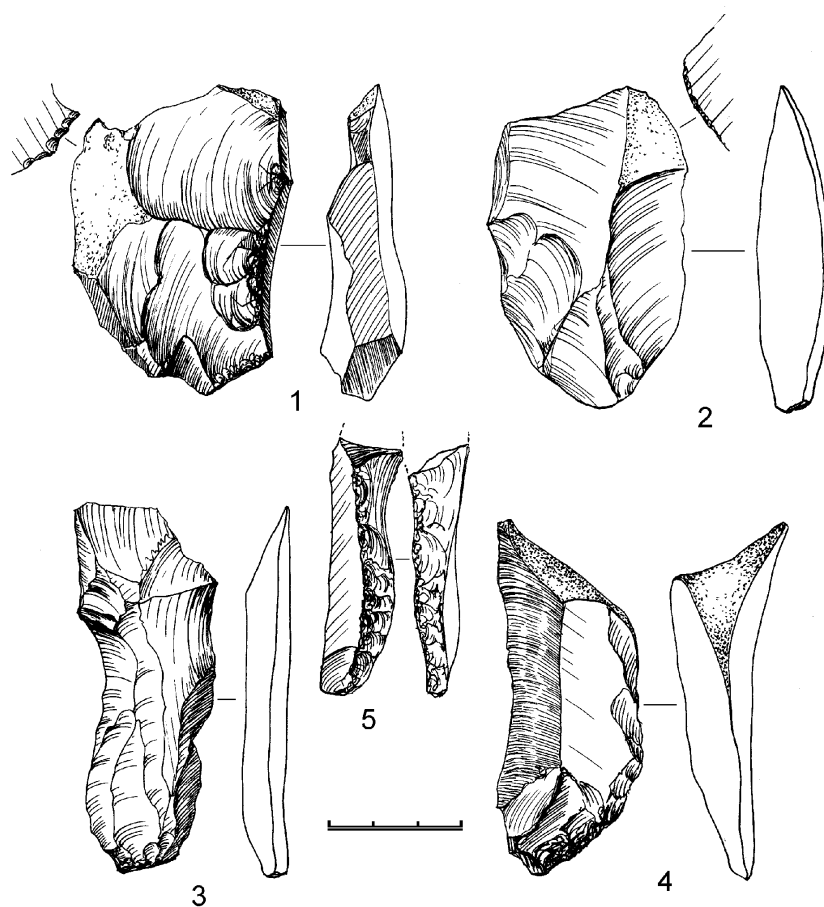

Рис. 9. Галич II. 2002. Крем'яні вироби
Fig. 9. Halych II. 2002. Flint artifacts

5) Радіальні – 3 екз. (за формою – трикутні і овальні; ударні площадки – мікро (2), двогранна; за пропорціями – два вкорочені один видовжений). Останній відщеп (рис. 8, 4) можна розглядати як левалузький тип, хоч значний “перебор” (сильно виражений) і мікроплощадка ставлять під сумнів такий висновок.

6) Паралельні – 1 екз. (за формою – овальний, площадка багатогранна, пропорції видовжені).

7) Паралельно-конвергентні – 2 екз. (рис. 3, 2, 3). За формою – трикутний (рис. 3, 3) і підчотирикутний (рис. 3, 2); площадки грубосколота-фасетовані, за пропорціями – видовжені). Трикутний відщеп має по периметру гострих країв мікронадщерблення (від використання – ?) і може належати до типу левалузьких “вторинного зняття” вістер. Не відносимо його до категорії знарядь праці, оскільки відсутні сліди вторинної обробки.

8) Безсистемно-крайові ребристі сколи підправки ударної площадки нуклеуса – 2 екз. За формою – трикутні і чотирикутні; ударні площадки – мікро- і плоска, пропорції – вкорочені і видовжені.

Отже, підсумовуючи категорію відщепів великих та середніх розмірів без вторинної обробки, необхідно вказати, що усі вони були відходами виробництва – сколами підправки і переоформлення ударних площадок, бокових ребер і ділянок робочих поверхонь.

Переважають підчотирикутні і трикутні форми, більшість площадок – плоскі чи багатогранні. 10 з 18 відщепів мають вкорочені пропорції, що свідчить лише про їх технічний оформлювальний характер.

Відщепи дрібні – 43 екз. За станом збереження поділяються на групи цілих – 30 екз. і фрагментованих – 13 екз.; останні надалі не аналізуються. Цілі відщепи за характером огранених спинок поділені на групи первинних (2), дорсально-плоских (4), безсистемних (3), безсистемно-крайових (6), паралельно-крайових (3), паралельних (11), радіальних (1).

Переважають аморфні відщепи з гострокутними краями, масивними основами. Ударні площадки переважно плоскі, макро- і грубосколоті. За пропорціями більшість відщепів (16 екз.) мають більшу ширину, ніж довжину (подібно, як і у випадку з відщепами середніх розмірів). Вкорочені пропорції таких сколів прямо вказують на допоміжний “технічний” характер цих виробів. Лише один екземпляр дрібних відщепів міг слугувати заготовкою (рис. 18, б). Він має вигляд невдало розщепленого левалуазького вістря (?).

Скалки-луски – 41 екз. Це переважно найдрібніші сколи (луски), іноді навіть типово паралельного огранення спинки, але є й дрібні фрагменти сколів. Такий відсоток (майже 20 %) мікроретування свідчить про недалеке транспортування матеріалів вниз по схилу, або ж взагалі лише про вертикальне їх зміщення під час соліфлюкційно-делювіальних процесів.

До виробів без вторинної обробки чи явних слідів використання у трудових діях належить така категорія, як *різцеві сколи* – 8 екз. Вони поділяються на дві групи – з ретушованим ребром (5 екз.) і без ретуші (8 екз.). У першій групі два екземпляри мають дуже вигнутий профіль (рис. 10, 12; 11, 8) і три – прямий (рис. 13, 8, 9). Хоч ці сколи і не належать безпосередньо до знарядь праці, проте вони досить переконливо свідчать про розповсюдження таких знарядь як різці. Останні в багатьох індустріях є не лише господарським інструментарієм, але й культуровизначальною рисою.

Вироби з вторинною обробкою чи слідами використання у роботі (знаряддя праці) – 33 екз.

Однією з характерних груп знарядь цього комплексу є камені-відбійники з пісковика – 6 екз. і один відбійник з природного уламку крем'яного жовна. Останній інструмент має пласкуватий трикутний вигляд (одна половина поверхні вкрита кіркою, друга – негативи природного розколювання). На видовженому гострокутному торці, вкритому кіркою, досить добре помітні сліди від ударів, які виражені “зірчастою” забитістю і кількома подовгуватими негативами від контрударів. Розміри: 14×7,0×3,5 см.

Так само добре “читаються” сліди від ударів на двох торцях подовгуватої плескатої гальки (рис. 15, 1) чи на торці округлої гальки з негативами від контрударів (рис. 14, 1). На одній гальці добре виражені ямки і лунки від ударів по твердій породі (рис. 15, 2). Існує також думка про використання цього знаряддя в якості ретушера (?). Середні розміри гальок-відбійників: 8×5×3 см.

Знаряддя праці з кременю – 33 екз. – 12,5 % по відношенню до всієї колекції крем'яних виробів, що є доволі високим показником, як для поселенських структур. Тому не виключається, що окремі “знаряддя”, особливо сколи з мікроретушкою, є наслідком природного впливу. Відрізнити спеціально нанесену ретуш від природного пошкодження у багатьох випадках неможливо.

У загальних рисах усі знаряддя поділяємо на групи:

- відщепи з локалізованою мікроретушкою – 6 екз.,
- пластини з мікроретушкою – 6 екз.,
- скреблоподібні вироби – 4 екз.,

- скребкоподібні вироби – 3 екз.,
- стамескоподібні вироби – 2 екз.,
- скобелеподібні вироби – 2 екз.,
- різці – 2 екз.,
- провертка-різець – 1 екз.,
- скребло-різець – 2 екз.,
- невизначені – уламки – 5 екз.

Відщепи з локалізованою мікроретушію – 6 екз. Усі 5 предметів є продуктами технології левалуа. Всі вони мають і спільні риси, що помітно, насамперед, в наявності гострих країв по периметру заготовок, які слугували, безсумнівно, як знаряддя ножеподібного типу.

До категорії знарядь їх віднесено на основі дрібної, переважно локалізованої ретуші мікрометричного характеру, іноді з дрібними вищерблінками. На одному з таких досить масивних відщепів поздовжньо-крайового типу (рис. 9, 2) помітна вентральна дрібна ретуш, що міститься у правому верхньому куті заготовки (розміри: 6,2×4×1,4 см). На іншому відщепі радіального огранення у стародавній час була тронкована (відсічена) ударна площадка. Ретуш локалізована на двох випуклих поздовжніх краях (рис. 6, 3; розміри: 4,2×3,0×0,8 см). Так само дрібна ретуш на лівому поздовжньому краї помітна на типовому левалузському відщепі округло-підчотирикутної форми, розмірами 4,8×9,3×1,0 см (рис. 8, 2).

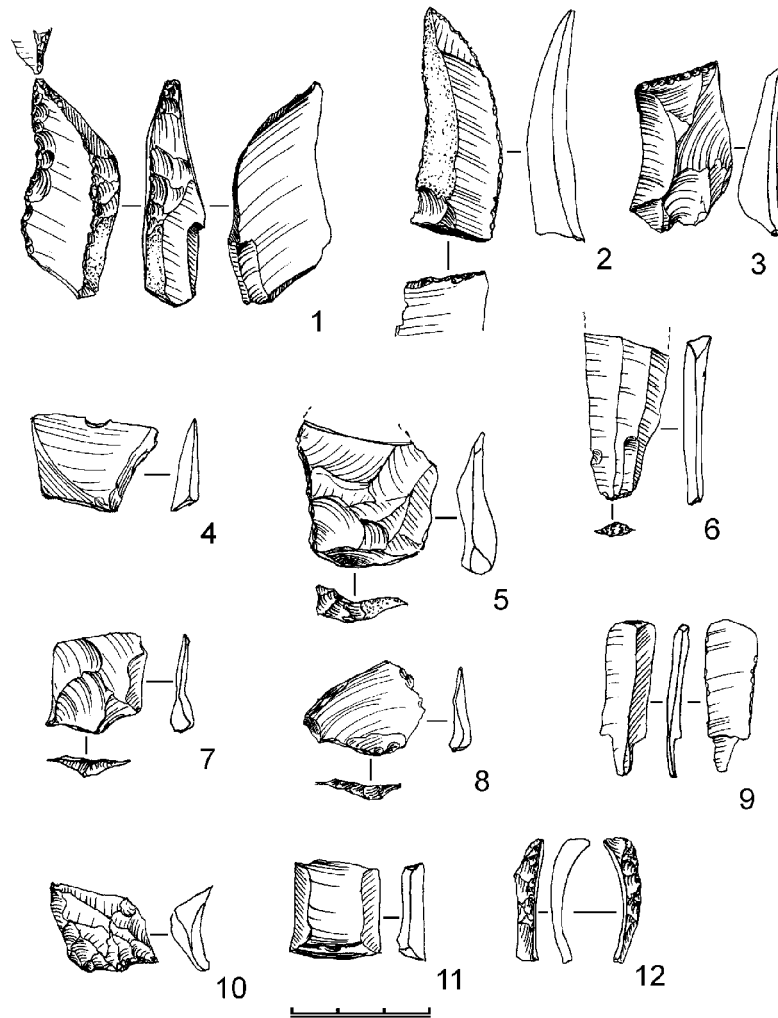

Рис. 10. Галич II. 2002. Крем'яні вироби
Fig. 10. Halych II. 2002. Flint artifacts

Ще одна заготовка типу атипового вістря левалуа чи трикутного “відщепу debordan” також використовувалася у роботі, про що свідчить локалізована ретуш на лівому поздовжньому краю і на гострому кінчику заготовки (рис. 3, 4). Цікавим елементом вторинної обробки цього знаряддя є базально-вентральна підтеска, нанесена на край сильно випуклої ударної площадки, очевидно, з метою потоншення основи корпусу (розміри: 4,7×5,7×0,9 см).

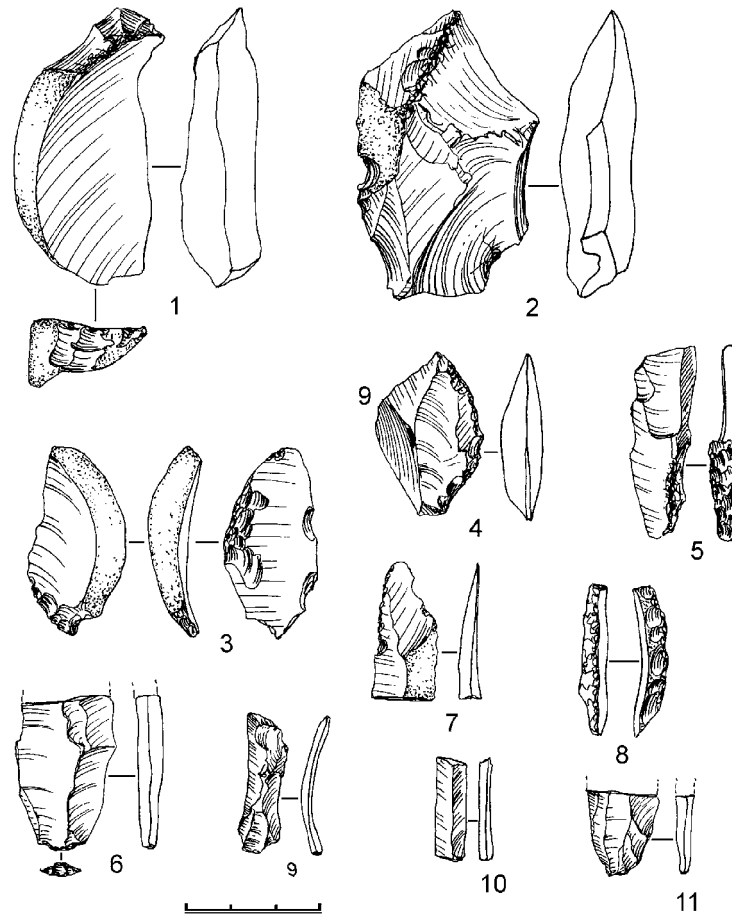

Рис. 11. Галич II. 2002. Крем'яні вироби
Fig. 11. Halych II. 2002. Flint artifacts

Незначна підтеска спостерігається також на конвергентно-крайовому трикутному вістрі з багатогранною ударною площадкою (рис. 8, 3). Локалізована ретуш простежується на правому поздовжньому краю, але найважливішим елементом вторинної обробки є надання виробу гострокутної форми способом вентральної крутої підтески на торці розлому, яка вирівняла лівий поздовжній край (розміри: 5,0×3,2×1,0 см). І останній відщеп цієї серії (рис. 8, 8) репрезентує заготовку радіального типу трикутної форми з мікроплощадкою на загостреному базальному кінці (5,8×3,8×1,0 см). На лівому поздовжньому краю і на площадці простежується мікроретуш – сліди використання.

Пластини з ретушшю – 6 екз. Пластинчасті заготовки різноманітніші за формою, розмірами і станом збереження. Складається думка, що для різання м'яких матеріалів (наприклад, м'ясо, шкіра) використовувалися будь-які сколи, що мали гострі леза.

Серед пластин з ретушшю лише одна заготовка збереглася повністю. До речі, це чи не єдина видовжена пластина розмірами 11×2,0×0,9 см, тобто її довжина в 5,5 раз більша за ширину (рис. 7, 5). Сам факт збереження такої довгої і вузької заготовки під час геологічних процесів перевідкладення і седиментації відкладів в системі балкового рельєфу свідчить про “м'якість” цих процесів і, мабуть, недалеко відстань переносу матеріалів (можливо, зміщень

лише у вертикальному напрямку). Пластина належить до типу ребристих – з крутим двостороннім ребром на більшій частині довжини виробу. Ребро відсутнє лише на 2-х см базальної ділянки пластини. Дрібна ретуш використання помітна на правому прямому гострому лезі заготовки (найяскравіше помітна в нижній частині, при основі). Навіть без руків'я такий виріб дотепер можна використовувати як ніж.

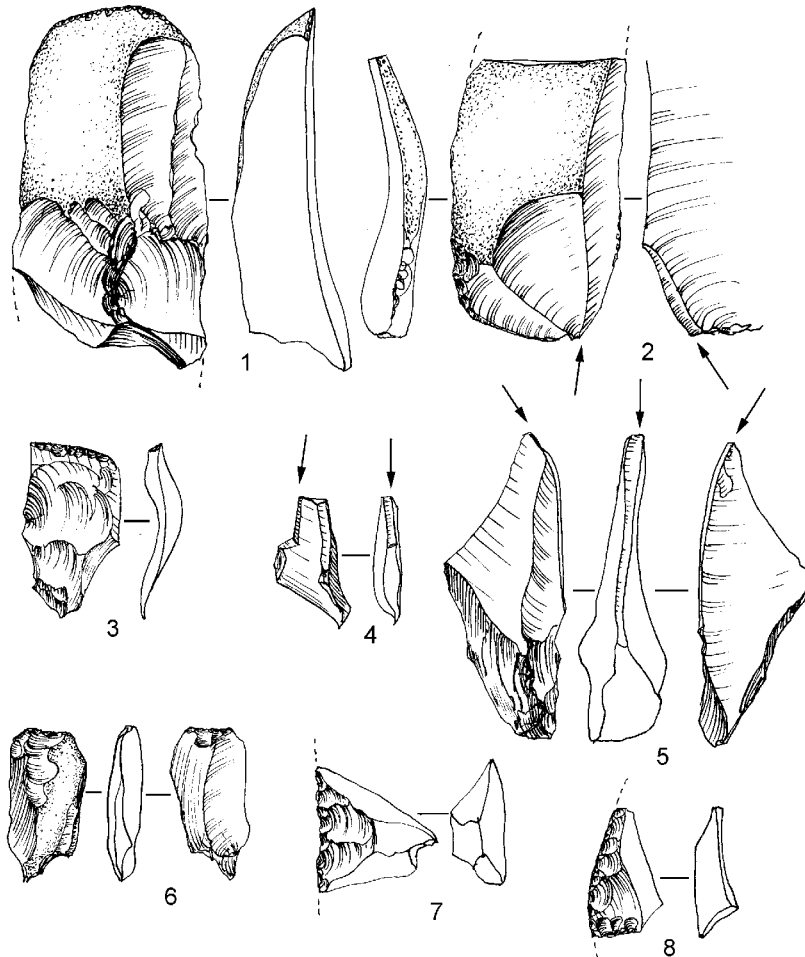

Рис. 12. Галич II. 2004. Крем'яні вироби
Fig. 12. Halych II. 2004. Flint artifacts

Інше добре збережене ножеподібне знаряддя (рис. 3, 3) має густо огранену спинку на більшій ділянці довжини і радіальну підтеску на дистальному кінці, що вказує на різні методи підправки на одному й тому ж ядрищі. На поздовжніх ділянках трапляється мікроретуш. Розміри виробу: 7,3×2,5×0,8 см.

Ще один видовжений виріб біпоздовжньо-крайового типу з фрагментованим дистальним кінцем (рис. 7, 4) має локальне ретушування на правій стороні при основі. Його збережені розміри: 5,8×1,8×1,0 см. Ще три фрагменти пластин також свідчать про їх використання в якості ножеподібних знарядь (рис. 10, 2; 11, 7).

Скреблоподібні знаряддя – 4 екз. Відразу ж відзначимо, що усі ці вироби атипові щодо справжніх скребел за формою, розмірами і оформленням робочого краю. Крім того, деякі з них представлені у дуже невеликих фрагментах сколів (1,5–3 см), що не дозволяє робити будь-яку реконструкцію цих виробів (рис. 12, 7, 8). Більш-менш збереженими є такі вироби.

Перше знаряддя поперечно-випукле скребло на овальному масивному відщепі, вкритому конкреційною кіркою (рис. 8, 1) – 6,3×5,3×1,8 см. Ретуш підгострююча, похила. Друге знаряддя збереглося лише як верхній дистальний кінець трьохсратної пластини з суцільною напівкрутою

ретушшю на двох паралельних поздовжніх сторонах (рис. 7, 2). Можливо, таке знаряддя правильніше було би називати ножем, однак за типологічними ознаками довгого широкого робочого краю, формотворчою напівкрутою суцільною ретушшю, воно попадає до категорії скребел.

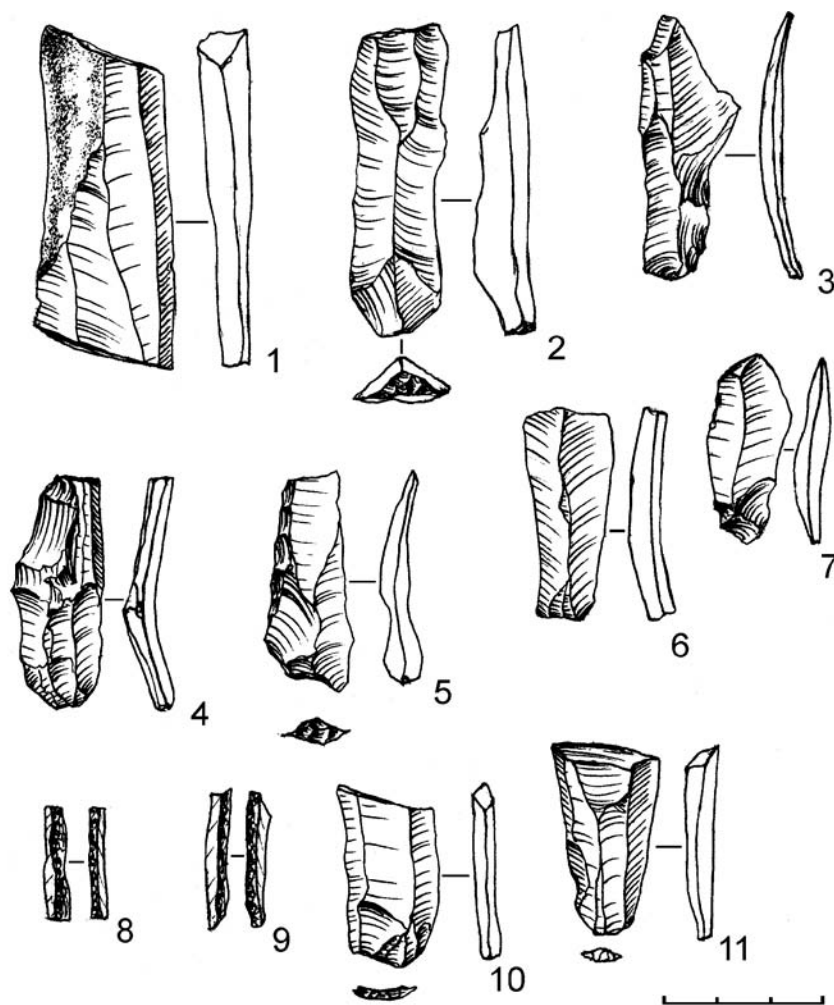

Рис. 13. Галич II. 2004. Крем'яні вироби
Fig. 13. Halych II. 2004. Flint artifacts

Так само третє знаряддя, можливо, є раклетом (за розмірами), але за іншими ознаками – поздовжньо-випуклим простим скреблом (рис. 11, 4). І останнє скребло можна класифікувати як поздовжньо-альтернативний тип (рис. 11, 3). Одна випукла поздовжня сторона його підправлена лусковою ретушшю з боку животика, а друга, при ударній площадці – з боку спинки. При цьому сама ударна площадка спеціально відсічена, утворюючи невеликий дзьобоподібний виступ. Розміри його також невеликі – 4,3×2,3×0,8 см. Серед згадуваних раніше фрагментів скребел два екземпляри мають суцільну дуже дрібну напівкруту ретуш.

Скребкоподібні вироби – 3 екз. Це також нетипові інструменти, але за функціонально-типологічними рисами їх можна інтерпретувати лише як скребачки.

Один виріб віднесено до цієї категорії умовно. Це масивна ребристо-крайова пластина з тронкованою базальною ділянкою (рис. 12, 1). Її дистальний кінець заокруглений і має напівкрутий природний край, який морфологічно і практично співпадає з робочим краєм штучно сформованого скребла. По цьому краю помітна суцільна мікроретуш утилізації. Розміри заготовки: 7,4×4,0×2,0 см.

Два інших знаряддя визначені як поперечно-прямий (скісний) тип на радіальній пластині (рис. 10, 3) і поздовжньо-прямий (боковий) тип на вкороченому відщепі (2,0×3,7×0,5 см) –

рис. 12, 3. Поперечно-пряма скребачка має як би втягтий край (облом), по якому нанесена суцільна дрібнесенька ретуш. У функційному відношенні, можливо, це знаряддя слугувало іншим цілям. Другий виріб має робоче лезо на короткому боковому краю, також оформленому напівкрутою суцільною перлинною ретушшю.

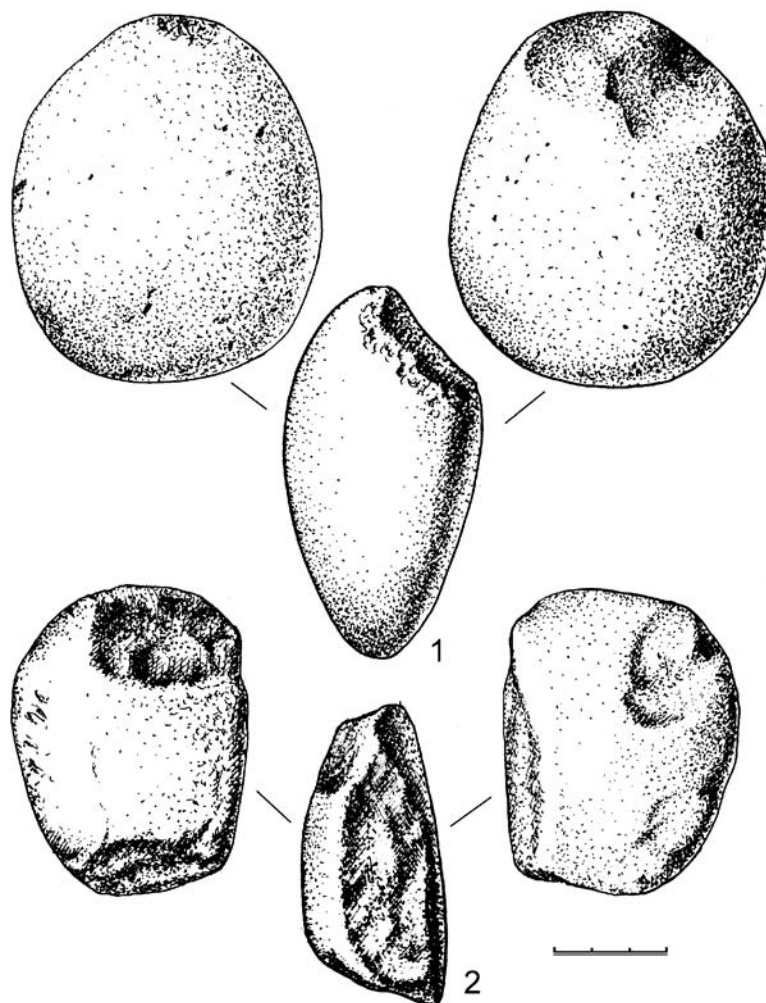

Рис. 14. Галич II. 2004. Відбійники з каменю-пісковіку

Fig. 14. Halych II. 2004. Hammers made of sand-stone

Стамескоподібні вироби – 2 екз. Відрізняються від вище описаних скребачок більш загостреним з двох боків робочим краєм. Перше знаряддя належить до базально-випуклих, підгострених з двох боків (рис. 2, б), виготовлених на тонкому технічному склі овальної форми, вигнутого профілю (4,2×2,4×0,3 см).

Друге – на невизначеному фрагменті сколу, з вузьким прямим робочим краєм, також підгостреним пологою ретушшю з двох боків (рис. 12, б). Цікаво, що робоче лезо має дещо ввігнуту “ложкоподібну” форму. Можливо, це знаряддя також мало спеціалізований характер?

Скобелеподібні знаряддя – 2 екз. Одне з них – кінцеве поперечно-ввігнуте, подібне до скребачки, лише з крутим ввігнутим робочим краєм на пластині з широким дистальним краєм (рис. 2, 2). Друге належить до поздовжньо-виїмчастих, на радіально-крайовому відщепі (рис. 8, 7).

Різці – 3 екз. Різці сформовані на пластинчастих сколах. Перше належить до типу бокових на торці розлому невеликої пластини (рис. 12, 4). Заготовкою для другого слугувала класична паралельно-поздовжня широка пластина, яку можна було би назвати й левалуазькою, тим більше, що її ударна площадка фасетована (рис. 7, 3). Різець на ній можна назвати серединно-кутовим, сформований двома ударами по торцю дистального розлому

(5,6×2,5×0,6 см). Заготовкою третього знаряддя була безсистемно-ребриста пластина (6,4×2,3×1,2 см). Різцевий скол направлений на ударну площадку і зрізав її майже усю. Таким чином, різець належить до базально-бокових вентральних (рис. 12, 5).

Три знаряддя віднесено до комбінованих умовно, оскільки й інші знаряддя могли одночасно виконувати різні функції, а так звані комбіновані могли бути застосовані по чергово у різний час використання.

Скребла-різці – 2 екз. Найвиразніше це знаряддя представлене на трикутній форми фрагменті сколу (4,5×3,5×1,2 см) – рис. 17, 1. Випуклий правий бік підправлений суцільною дерсальною ретушшю широкого лускового типу, з підтескою з вентральної сторони. Робочі ділянки різців сформовано на куті дистального краю (ретушно-кутовий тип) і в основі заготовки способом відсічення ударної площадки (вентрально-боковий тип).

Друге комбіноване знаряддя скребла-різця оформлене на частково фрагментованій пластині овальної форми (5,7×3,3×0,9 см). Робочий край знаряддя типу скребла знаходиться на лівому поздовжньому краю при основі заготовки, а різцевий скол нанесений з вентральної сторони на край ударної площадки, формуючи таким чином базально-боковий вентральний тип різця (рис. 12, 2).

І останнє знаряддя Галича II можна кваліфікувати як провертку-різець на гострокутному фрагменті масивної пластини (рис. 10, 1). Робоча ділянка провертки міститься на тригранному вістрі заготовки, підправленому суцільною східчастою ретушшю з двох протилежних сторін. Різцевий скол нанесено по основі розколу фрагмента, утворюючи боковий тип знаряддя.

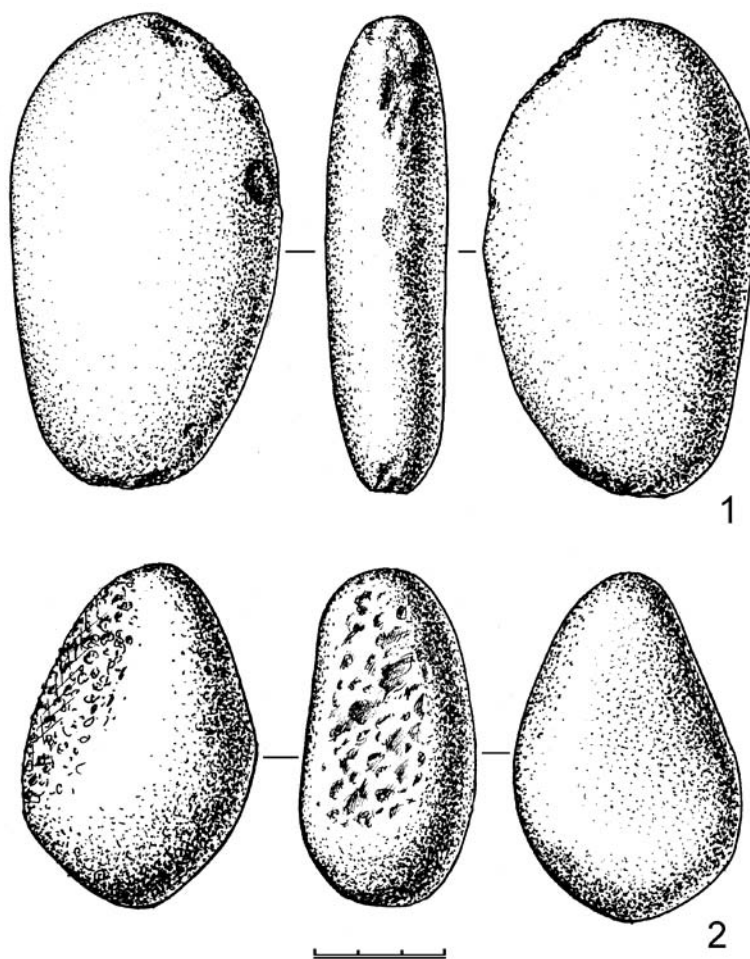

Рис. 15. Галич II. 2004. Відбійники з каменю-пісковіку
Fig. 15. Halych II. 2004. Hammers made of sand-stone

Загальні висновки

За типологічним складом переважна більшість знарядь належить до інструментарію верхньопалеолітичної доби. Мустьєрський компонент можна розглядати лише в технічному аспекті – як пережитки левалуазького розщеплення. Хоч з іншого боку, у кожній великій колекції верхнього палеоліту можна знайти т.зв. поодинокі “левалуазькі форми”.

Провідним типом можна вважати скреблоподібні інструменти та різці. Хоч останніх в колекції не так багато, але їх вміст підсилюють типові різцеві сколи. Скребочок на диво мало. Ті ж, що є, – атипові. Деякі фрагменти з розповсюдженою ретушшю нагадують знаряддя мустьєрської доби.

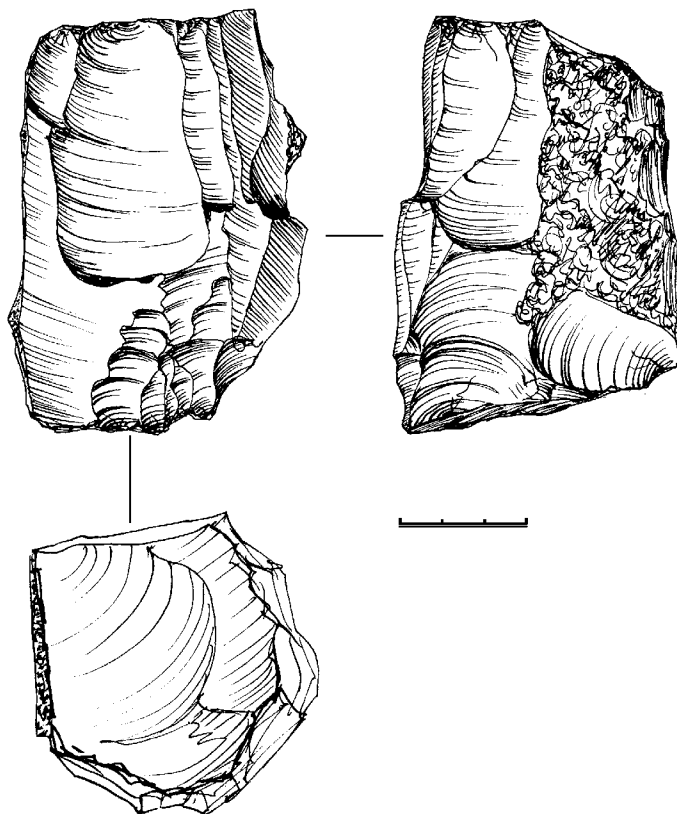

Рис. 16. Галич ІІа. 2004. Нуклеус
Fig. 16. Halych ІІа. 2004. Core

Порівнюючи знаряддя з розкопу Галича ІІ з подібними до них матеріалами інших стоянок Галицького Придністер'я [Ситник, Богуцький, Кулаковська, 1996, Клапчук, Микитенко, 1976; Григорьева, Клапчук, 1981; Клапчук, 1983; Черниш, 1973; Kulakowska, Otte, 1999] і, найперше, з виробами багатотисячної колекції Галича І [Ситник, 1998; 2004; Ситник, Богуцький, 2002; Ситник, Цирек, 2002; Ситник та ін., 2005; Syrek et al., 2002, 2005; Syrek, Sytnuk, 2002], треба відзначити як спільні, так і відмінні риси. Наприклад, дуже подібні різці (правда й те, що вони подібні на усіх пізньопалеолітичних пам'ятках Придністер'я), стамескоподібні вироби, пластини з базально-вентральною підтескою.

Водночас у колекції Галича І багато типових скребків на пластинах, граветських вістер, чого зовсім немає в Галичі ІІ [Ситник та ін., 2005]. В колекції Галича І не знайдено скребел з широкою ретушшю, ножеподібних знарядь на левалуазьких сколах, зате багато пластин з ретушшю [Ситник та ін., 2005]. Ці та інші риси не дозволяють повністю поєднувати пам'ятки у культурно-історичному аспекті чи вважати, що археологічний комплекс Галича ІІ – частина перевідкладеного культурного шару І Галича І.

ПАМ'ЯТКА ГАЛИЧ Па

Уже було зазначено, що дослідження проводилися також вище по схилу над обривом кар'єру – в сторону південного заходу від розкопу I Галича II. Вони велися методом зачищень стінок.

Уже перші такі зачищення у 2004 р. показали, що стратиграфічні умови залягання відкладів відрізняються від нашарувань у розкопі. Краще збережений профіль ми отримали внаслідок зачищень стінок у 2005 р.

На відстані приблизно 25 м від розкопу у профілі відкладів з'являється непорушений горизонт горохівських (еємських) відкладів, представлених добре розвинутим нижнім B_1 шаром, чітким Eet – прошарком і верхнім гумусним горизонтом. У цих відкладах культурних решток палеоліту не відзначено, хоч саме у Eet -горизонті горохова (емський період) добре представлений середньопалеолітичний шар III з левалуазькою технікою в Єзуполі I (за 15 км від Галича) [Sytnik, Bohutskij, 2001; Bohutskij et al., 2001].

Отже, під час зачищень стінок у профілях Галич Па-04, Галич – Па-05 і Галич Па-08 у горохівському ґрунтовому комплексі і під ним археологічних матеріалів не було виявлено.

Вище горохівського гумусного горизонту А спостерігається серія порушених делювіально-солифлюкційних нашарувань, серед яких добре помітні лесово-супіщанисті, ортзандові, глейові і ґрунтові пласти.

Саме в цих перевідкладених (не генетичного профілю) суглинках, безпосередньо над гумусним А-горизонтом горохова трапилась серія кременів, яку ми умовно відносимо до

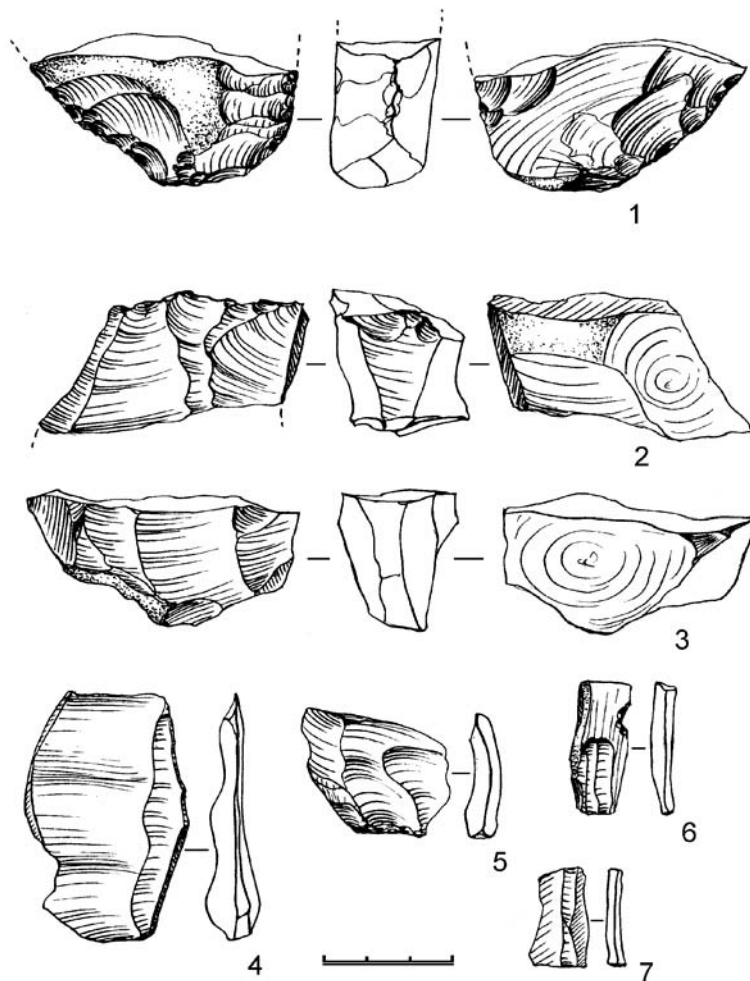

Рис. 17. Галич Па. 2004. Крем'яні вироби
Fig. 17. Halych Pa. 2004. Flint artifacts

мустьєрського часу і порівнюємо з культурним шаром II Єзуполя I. Єзупільський шар II знаходиться у непорушеному профілі, в нижній частині верхньоплейстоценових лесів (зледеніння вісли, валдаю, вюрму) [Bohutskyj et al., 2001]. Колекція знахідок з Галича Па 04–05 співставляється з культурним шаром II Єзуполя I і за техніко-типологічними рисами [Ситник, 2000, Bohutskyj et al., 2001].

Потрібно відзначити, що усі археологічні матеріали, які трапилися під час зачисток Па-04, 05, 08, знаходяться на різних глибинах, у різних делювіальних прошарках (рис. 20), але усі –

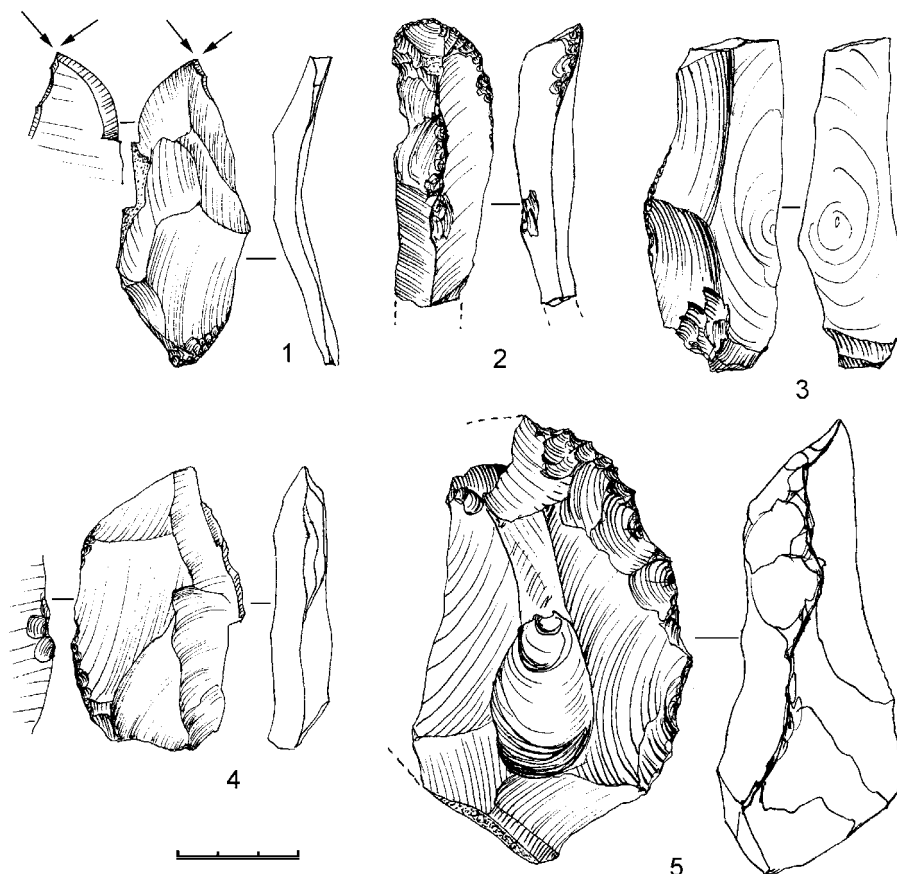

Рис. 18. Галич Па. 2004. Крем'яні вироби
Fig. 18. Halych Pa. 2004. Flint artifacts

вище горизонту А горохова, що свідчить про інтенсивність ерозійно-мерзлотних процесів, які розпочалися, очевидно, після встановлення холодного періоду – раннього етапу останнього зледеніння (Валдай, Вісла, Вюрм). Власне цим часом можемо позначити початок творення глибокої западини-балки. Ерозійні процеси, які розпочалися на материнській основі А горизонту Горохова у цей час, безсумнівно, знищили якусь частину відкладів, перевідклали і змішали з новими лесовими нагромадженнями пилу рештки палеолітичного поселення. Сьогодні ми їх фіксуємо у заповненні делювіально-соліфлюкційних прошарків. Таким чином, зачищення відслонень Галич Па дають можливість виділити окремий стратиграфічний горизонт знахідок безпосередньо над гумусним шаром горохова (еемського часу), який хронологічно не пов'язаний з археологічними матеріалами з розкопу I.

Вище по розрізу також трапилися випадкові знахідки кременів, які дещо відрізняються за зовнішнім виглядом від знахідок “умовного рівня” над гороховом (еемом). Ці матеріали ми пов'язуємо з верхньопалеолітичним горизонтом з розкопу I (2002, 2004). Цікаво, що фауністичні рештки із зачищень у профілях Галич Па також документують ерозійно-

соліфлюкційні процеси, оскільки в багатьох випадках ці рештки добре збережені. Навіть роги північного оленя виявилися не розламані, хоч зафіксовані у вертикальному положенні.

Аналіз археологічного матеріалу. Галич IIа.

Загальна колекція із зачищень нараховує 29 речей з кременю і гальку-відбійник з каменю пісковіку. Уже було відзначено, що археологічні матеріали із цього місця пам'ятки дещо відрізняються від крем'яних артефактів з розкопу, перш за все, за зовнішнім виглядом. Більшість речей мають сіру і біло-голубувату плямисту патину, чого не спостерігаємо на виробах з кременю з розкопу. Заразом, в колекції присутні і зовсім непатиновані, або ж патиновані лише з однієї плоскої сторони вироби.

Як розцінювати факт часткової патинізації виробів, що знаходяться у делювіальних відкладах гіпсометрично вище по схилу? Лише як припущення, що на більш підвищених

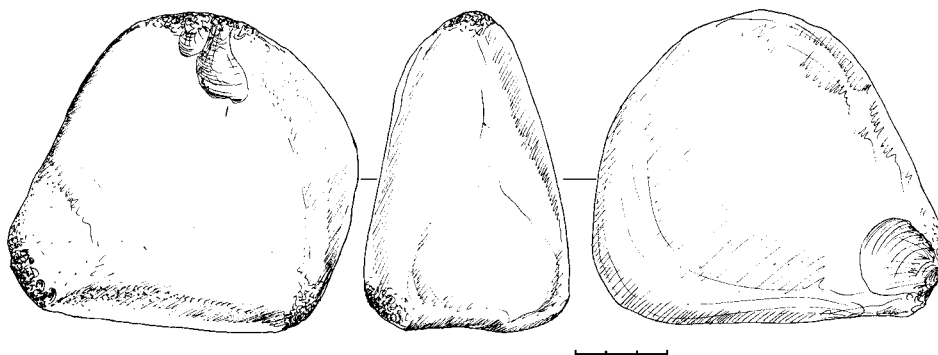

Рис. 19. Галич IIа. 2004. Відбійник з каменю-пісковіку

Fig. 19. Halych IIa. 2004. Hammer made of sand-stone

ділянках ці матеріали довший час знаходилися на поверхні, тому й інтенсивніше патинувалися, а ті, що одразу потрапили на днище балки, були заховані під намиті супіщано-глинисті матеріали?

Однак присутність зовсім непатинованих предметів на цьому ж рівні ускладнює такі висновки. Можливо, що патиновані вироби повторно перевідкладені з верхніх ділянок?

Як би не було, але ми не піддалися бажанню поділити кремені за патиною на два комплекси, що виникло у нас на початку аналізу. Дійсно, така операція не має достатніх підстав. Виникає питання, до якої групи віднести відщеп з патиною на спинці і непатинованим червцем?

Крім того, як оцінити дуже легко патинований виріб з синьо-голубуватою патиною? Віднести його до патинованих чи до непатинованих виробів, чи виділити ще проміжну ланку? Отже, в загальній колекції матеріалів із зачисток трапилися такі технічні групи:

- нуклеуси і їх уламки – 5 екз.,
- знаряддя праці – 5 екз.,
- пластинки – 2 екз.,
- відщепи – 15 екз.,
- луски – 2 екз.

Нуклеуси. Найкраще збереженим і типологічно найвиразнішим є призматичний двоплощинковий (з ледь похиленими площадками) нуклеус (рис. 16) розмірами 9,0×5,3×6,0 см. Бокові сторони вкриті жовтою кіркою. Зворотна поверхня – плоский негатив природного розлому (мерзлотні впливи). Ядрище документує паралельне регулярне пластинчасте розщеплення, однак завершальним зняттям виявилася досить велика пластинчаста заготовка. Цей нуклеус є типовим продуктом верхньопалеолітичної пластинчастої технології.

Друге ядрище демонструє цілком іншу, теж класичну технологію дископодібного розщеплення, що характерна для середнього палеоліту (рис. 18, 5). Воно збереглося

наполовину, по видовженій осі, мабуть, овальної форми заготовки. Його розміри: 10×5×3,5 см. Це було справді сплюснуте і огранене по периметру радіальне ядрище, на якому збереглися як широкі негативи від великих знят, так і дрібні негативи – сліди підправки і підчистки в місцях небажаного потовщення. Іноді ця підправка дуже дрібна і нагадує ретуш. В центрі – лунка від природного негатива.

Такий нуклеус в технологічному аспекті різко протиставляється призматичній технології, оскільки розщеплення з нього було націлене на продукування великих відщепів чи левалузьких заготовок. Зворотна сторона нуклеуса патинувана, а робоча поверхня – ні. Існує

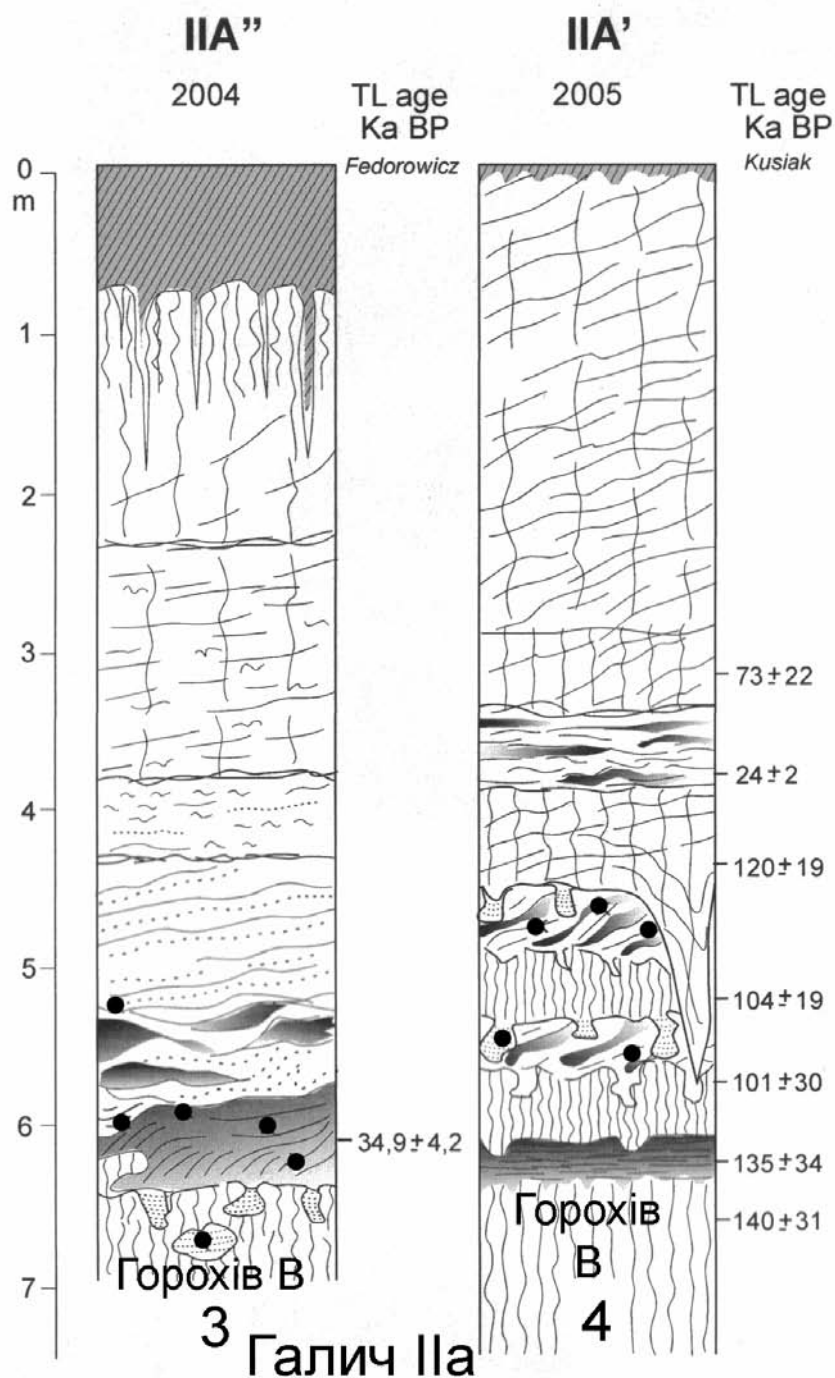

Рис. 20. Галич IIa. Стратиграфічні колонки нашарувань із зачищень 2004–2005 років
 Fig. 20. Halych IIa. Stratigraphic succession of deposits from sounding in 2004–2005

також припущення, що аналізоване ядрище могло бути заготовкою двобічного знаряддя типу мікок (недооформлене з технічних причин). Така думка виникла після знайдення в стінці зачистки фрагмента уже справжньої двобічної форми (на жаль, фрагментованої), характеристика якої буде подана нижче (рис. 17, 1).

В колекції присутній ще один уламок, ймовірно, дископодібного ядрища, але уламок невиразний і невеликий, тому далі його не аналізуємо.

Цікавим фактом є знаходження двох уламків одного і того ж нуклеуса, які, однак, не з'єднуються – відсутня проміжна ланка (рис. 17, 2, 3). Обидва фрагменти однаково патиновані на робочих поверхнях і однаково непатиновані на зворотних; мають однакову за кольором і характером конкреційну кірку і головне – “розпочаті” на одному фрагменті негативи знять продовжуються (через деякий інтервал відсутньої частини) на другій. Ядрище було одноплощинним (площинка сформована одним негативом), паралельно-плоским. Подібний тип іноді називають протопризматичним. Такі нуклеуси трапляються як в середньому, так і у верхньому палеоліті, але цей конкретний нуклеус більше тяжіє до мустьєрської доби.

Знайдені відщепи різні за технологією, формою і розмірами. Переважають аморфні, гострокутні, допоміжні, безсистемно-крайові зняття, націлені на підготовку, оформлення і переоформлення ядрищ. Правда, є два відщепи, які можна назвати заготовками, хоч виглядає на те, що це “недотягнуті”, браковані пластини (рис. 17, 4, 5). Більший відщеп (рис. 17, 4) патинований лише з боку черевця, а менший (рис. 17, 5) – з боку спинки. Обидва були зняті з паралельних ядрищ (типу описаних вище протопризматичної форми).

Пластини дрібні, паралельні, фрагментовані (рис. 17, 6, 7). Дивно, що їх так мало на цілу колекцію? 2 предмети по відношенню до 30 складають менше 7%. Очевидно, це випадкове співпадіння, викликане невеликою кількістю речей взагалі, адже в категорії знарядь пластини складають 3 з 5 екз. (тобто 60%). Знаряддя, як і нуклеуси, типологічно і морфологічно неоднорідні. Два з них можуть представляти середній палеоліт (рис. 17, 1; 18, 4), інші два – верхній палеоліт (рис. 27, 1, 2) і одне – нейтральне в палеоліті (рис. 18, 3).

Найцікавішим є базальний фрагмент двобічного знаряддя, очевидно, незавершеного (рис. 17, 1). Заготовкою слугував крупний, мабуть, цілком первинний відщеп (повністю вкритий кіркою), про що свідчить збережена ділянка на спинці, а також рештки ударної площадки з вентральної сторони, на якій з двох сторін помітні глибокі сколи оформлення способом вторинної оббивки. Така ж сама дрібна оббивка помітна на спинці заготовки і ретуш підправки по краю. Річ розламалася в давнину внаслідок морозобійних (мерзлотних) процесів. Розміри згаданої частини: 3,5×6,5×2,5 см. Навіть при приблизній реконструкції вимальовується досить велике знаряддя типу мікокського ножа-скребла, найближчі аналоги яким знаходимо у II-му шарі Єзуполя I [Ситник, 2007]? також у Колодієві [Sytnyk et al., 2007]. Спинка цього знаряддя непатинована, а черевце вкрите сіро-голубоватою патиною.

Другим мустьєрським знаряддям є типовий ніж зі спинкою-площинкою на видовженому левалуазькому відщепі (рис. 18, 4). На протилежному від площадки боці – по лівому випуклому поздовжньому краю нанесена легка підгострююча дорсальна ретуш, а з вентральної сторони – легка локалізована підтеска. Ретуш дрібна, перлинна, з підлошенням. Його розміри: 6,5×4,0×1,2 см. Спинка вкрита сірою патиною, а черевце – легшою синюватою. Такі вироби дуже часто зустрічаються у левалуазьких індустріях Наддністрянщини і Поділля – Молодове V, Пронятин, Великий Глибочок I (шар IIIa) [Черниш, 1961; Черныш, 1965, 1982, 1087; Ситник, 2000; Ситник, Богуцький, 1998].

До цієї ж категорії середньопалеолітичних знарядь відноситься і поздовжній фрагмент, мабуть, великої пластини чи відщепу (?) радіального огранення спинки. На пошкодженому лівому випуклому краю помітне дрібне підгострююче ретушування (рис. 18, 3). Виріб розщепився внаслідок волого-мерзлотних перепадів. Його збережені габарити: 7,3×2,7×2,3 см. Частина спинки (непошкоджена) має сіру патину, животик – без патини.

Пізньопалеолітичний інструментарій представлений двома також типовими знаряддями – різцем і скребачкою. Обидва предмети не мають патини, лише легкий синій відтінок. Різець належить до двофасеткових кутових на дистальному кінці радіально-крайової пластини

(6,8×2,8×0,8 см) – рис. 27, 1. Пластина тонка в профілі, вигнута; ударна площадка дуже дрібна, майже мікролітична, при її основі – сліди перебору.

Скребачка (скребок) виготовлена на вигнутій ребристій пластині, належить до кінцевих випукло-кутових, високої форми, з напівкрутим робочим лезом, оформленим широкими зняттями і прикрашеною дрібною ретушшю. Базальний кінець обламаний, можливо, спеціально. Такі скребачки знайдені на сусідньому поселенні Галич I (шар I) [Sytnyk et al., 1999], звідки деякі речі, без сумніву, могли також “спливати” в улоговину балки. Трапився і камінь-відбійник з пісковика, плескатої підтрикутної форми, на двох торцях якого є сліди від ударів і контрударів (рис. 19).

Таким чином, маємо у цьому невеличкому комплексі кілька провідних форм середньопалеолітичної і верхньопалеолітичної індустрії. Згідно зафіксованої стратиграфічної ситуації середньопалеолітичні артефакти знаходилися в смугах делювіальних відкладів одразу над збереженим горизонтом горохова, в той час як верхньопалеолітичні кремені знайдені ближче до днища балки, де горохівський комплекс повністю денудований. Можемо, отже, у попередньому плані говорити про контури рельєфу, місця поселень і природно-кліматичні умови, що вплинули на перевідкладення археологічних матеріалів.

Загальні висновки

Розглядаючи археологічні комплекси Галич II і Галич IIa, відзначимо деякі загальні і локальні риси та характеристики.

У техніці первинного розщеплення обох комплексів помітні риси “архаїчної” і “прогресивної” технології, мається на увазі радіальна (дископодібна) і паралельна (призматична) система продукування заготовок. У повнішому і краще дослідженому матеріалі з розкопу I Галича II радіальна техніка представлена двома ядрищами і десятком відщепів, серед яких є справжні атипові вістря (дебордан) і левалузькі форми відщепів, інколи з фасетованими площадками. Що це – культурно-хронологічна домішка чи архаїчні моменти однієї єдиної призматичної технології розщеплення? Скоріше за все – другий варіант. Які аргументи?

Перше. Усі кремені цього комплексу не відрізняються за зовнішніми ознаками – патиною, станом збереження, вторинною обробкою. Отже, відклалися вони приблизно в один і той же час (за геологічними мірками). Навіть якщо теоретично припустити, що процеси ерозії, дефляції і перевідкладення двох різновікових поселень (мустье і верхній палеоліт) проходили одночасно, то стан збереження крем’яних артефактів показав би цю різницю поміж ними.

Друге. За характеристиками розщеплення абсолютно переважає пластинчаста технологія. Ті ж левалузькі форми, що помітні в колекції, також мають пластинчастий характер попереднього огранення (рис. 3, 2, 3; 7, 3; 8, 3, 5; 9, 2). Їх можна розглядати як випадковий, а не закономірний продукт. Ці ж висновки підтверджують ядрища, 5 із 7-ми з яких – призматичні. Радіальні форми ядрищ атипові (одне пошкоджене) для середнього палеоліту регіону.

Третє. Фасетування ударних площадок помітне як на відщепках, так і на пластинах. Загалом близько 50 % підправки ударних площадок належить фасетуванню. Однак цей фасетаж майже завжди поєднується з “перебором” – рисою призматичної техніки розщеплення, з прикорайовим характером фасеток. Тобто, саме фасетування виглядає іншим, ніж у мустерських левалузьких індустріях.

Четверте. Вістря левалуа (вторинного типу) як випадковий продукт часто трапляється у біпоздовжніх системах розщеплення пластин. У комплексі Галича II є одне атипове (рис. 3, 3) і одне браковане (рис. 3, 2) – грубе, масивне, що документує паралельний спосіб розщеплення з призматичного об’ємного нуклеуса. Фасетаж нерівномірний і прикорайовий. Отже, ці вироби також випадкові і нетипові.

П’яте. Ребристі (реберчасті) сколи представлені серійно. Ребра переоформлення помітні і на нуклеусах (рис. 5, 1), і на пластинах, і на відщепках (рис. 9, 5; 11, 5; 12, 1, 5). Як характерна риса верхньопалеолітичних призматичних технологій ребристі сколи свідчать про домінування в якості заготовок видовжених паралельних пластин.

Шосте. Відщепи “дебордан” і “таблетки”. Один-два відщепи дебордан справді присутні у цій колекції (рис. 3, 4), проте так само присутні “півтаблетки” (рис. 9, 1) і повністю “таблетки”

(рис. 6, 2), тобто – сколи переоформлення ядрищ (зняття ударних площадок призматичних нуклеусів). Цей показник також переконливо свідчить про перевагу пластинчастого (призматичного) способу розщеплення.

В типологічному аспекті так само повністю переважають вироби верхньопалеолітичного ансамблю – найперше різці, потім скреблоподібні і стамескоподібні форми. Не виявлені типові скребки і граветські форми, хоч цей факт можна пояснити невеликою площею дослідження і невеликою колекцією крем'яних виробів. Найважливіше ж те, що стабільно і серійно представлені лише верхньопалеолітичні риси продукування пластинчастих заготовок і типи інвентарю, в той час як мустьєрські – спорадичні, поодинокі і атипові. Цей факт дає нам підстави поки-що не виділяти окремого культурно-хронологічного середньопалеолітичного комплексу.

В культурному аспекті матеріали з розкопу I Галича II все-ж-таки, очевидно, належать до дністровської граветської культурної традиції [Рогачев, Аникович, 1984; Черныш, 1987; Борзьяк, Кулаковська, 1998; Аникович, 1998; Амирханов, 1998; Борзьяк, 1998; Borziac, 1994; Otte et al., 1996; Djindjian et al., 1999].

Що ж стосується невеличкого комплексу Галич IIa, то усі висновки поки-що можуть мати лише попередній характер. Виглядає так, що у випадку із матеріалами із зачистки Галич IIa-05 можна говорити про знаходження речей якщо не *in situ*, то хоч би приблизно у відкладах, які стратиграфічно відносяться до інтерстадіалів амерфорт і брьоруп, і тому датуються середнім палеолітом. Власне ці речі мають і типолого-морфологічні риси середньопалеолітичної індустрії. Найперше, це фрагмент двобічного знаряддя (рис. 17, 1) типу мікок, ретушований ніж зі спинкою на левалуазькому відщепі і фрагмент радіального нуклеуса – класичного для мустьєрських комплексів. Поряд з цими речами в зачистці Галич IIa-04 у відкладах делювіально-соліфлюкційного походження “неконкретного” верхньоплейстоценового віку трапилася серія верхньопалеолітичних виробів, серед яких провідними є різець і кінцева скребачка (рис. 18, 1, 2).

Тобто, у розрізах, що знаходяться гіпсометрично вище по схилу, де проглядається частково непорушений порядок нашарувань верхньоплейстоценової епохи, маємо можливість у попередньому варіанті вичленити окремий культурний горизонт – “зріз” середнього палеоліту, що пов'язаний із межею киснево-ізотопних стадій 5 і 4.

Ситуація із верхньопалеолітичним матеріалом із зачисток Галича IIa надалі залишається невиясненою.

Отже, загальний висновок археологічних досліджень з Галича II і Галича IIa полягає в тому, що тут ми маємо перевідкладений горизонт із культурними рештками (кремінь, камінь, фауна) поселення (поселень?), ймовірно, першої половини верхнього палеоліту, на що вказують деякі архаїчні риси, загалом граветської культурної традиції. Таке враження, що поселення не пов'язане з частково дослідженою пам'яткою Галич I.

Крім того, в зачищеній вище позиції Галич IIa знайдені поки-що окремі матеріали середнього палеоліту, які мають риси двобічної технології (мікок).

ЛІТЕРАТУРА

Амирханов Х. А.

- 1998 Восточный граветт или граветтоидные индустрии Центральной и Восточной Европы? // Восточный граветт. – Москва. – С. 15–34;

Аникович М. В.

- 1998 Днепро-Донская историко-культурная область охотников на мамонтов: от “восточного граветта” к “восточному эпиграветту” // Восточный граветт. – Москва. – С. 35–66.

Богущький А., Ланчонт М., Ситник О., Мадейська Т., Кусяк Я., Федорович С., Дмитрук Р., Яцишин А., Думас І, Голуб Б.

- 2009 Палеолітична стоянка Галич II: проблеми стратиграфії та хронології // МДАПВ. – Львів. – Вип. 13.

Борзійак І. А.

- 1998 Граветт Поднестровья и его связи с “единством Виллендорф–Павлов–Костенки” // Восточный граветт. – Москва. – С. 135–141.

Борзійак І. О., Кулаковська Л. В.

- 1998 Граветт Подністров'я. Загальний огляд // Археологія. – № 4. – С. 55–64.

Григор'єва Г. В., Клапчук М. Н.

- 1981 Позднепалеолитическая стоянка Межигорцы I в Ивано-Франковской области // Краткие сообщения Института археологии АН СССР. – М. – Вып. 165. – С. 58–63.

Клапчук М. Н., Микитенко Л. Н.

- 1976 Новые данные о палеолите и мезолите в Ивано-Франковской области // АО 1975 г. – Москва. – С. 335.

Клапчук М. Н.

- 1983 Новые данные о палеолите и мезолите Прикарпатья // СА. – № 4. – С. 103–118.

Рогачев А. Н., Аникович М. В.

- 1984 Поздний палеолит Русской равнины и Крыма // Палеолит СССР (ред. П.И.Борисковский). – Москва. – С. 162–271.

Ситник О. С.

- 1998 Галич та його околиці в стародавню кам'яну добу // Галич і Галицька земля у державотворчих процесах України. – Івано-Франківськ–Галич. – С. 8–12.
- 2000 Середній палеоліт Поділля. – Львів. – 376 с.
- 2004 Звіт про археологічні дослідження Палеолітичної експедиції у 2004 р. / Архів Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича. – Львів. – С. 4–8.
- 2007 Мікоксський культурний горизонт Єзуполя і деякі проблеми техніко-типологічного аналізу індустрій Придністров'я // Кам'яна доба України: Збірка наукових статей. – Київ. – Вип. 10. – С. 40–61.

Ситник О. С., Богуцький А. Б., Кулаковська Л. В.

- 1996 Стратифіковані пам'ятки палеоліту в околицях Галича // Археологія. – № 3. – С. 86–97.

Ситник О., Богуцький А.

- 1998 Палеоліт Поділля: Великий Глибочок I. – Львів. – 143 с.
- 2002 Комплексні археологічно-геологічні дослідження палеолітичного поселення Галич I // Нові технології в археології. – Київ–Львів. – С. 189–202.

Ситник О., Богуцький А., Ланчонт М.

- 2009 Деякі аспекти кам'яної сировини палеолітичних стоянок Галицького Придністер'я // Surowce naturalne w Karpatach oraz ich wykorzystanie w Pradziejach I wczesnym średniowieczu. – Krosno.
- 2009 Кам'яна сировина стоянок Середньої Наддністрянщини // Surowce naturalne w Karpatach oraz ich wykorzystanie w Pradziejach I wczesnym średniowieczu. – Krosno.

Ситник О., Цирек К.

- 2002 Пізньопалеолітична стоянка Галич I (попередні результати досліджень) // Археологія. – № 2. – С. 75–84.

Ситник О., Цирек К., Коропецький Р., Вжесіньська А.

- 2005 Граветська пам'ятка Галич I // МДАПВ. – Львів. – Вип. 9. – С. 32–90.

Черниш О. П.

- 1961 Палеолітична стоянка Молодове V. – К. – 176 с.
- 1965 Ранний и средний палеолит Приднестровья // ТКИЧП. – М. – Т. 25. – 137 с.
- 1973 Палеолит и мезолит Приднестровья. – Москва. – 127 с.
- 1982 Многослойная палеолитическая стоянка Молодова I // Молодова I. Уникальное мустьерское поселение на Среднем Днестре. – М. – С. 6–102.
- 1987 Поздний палеолит Поднестровья, Закарпатья // Археология Прикарпатья, Волини и Закарпатья (каменный век). – К. – С. 29–60.

Ситник О., Коропецький Р. та ін. Палеолітична стоянка Галич II...

- 1987 Эталонная многослойная стоянка Молодова V. Археология // Многослойная палеолитическая стоянка Молодова V. Люди каменного века и окружающая среда. – М. – С. 7–93.
- Boguckij A., Cyrek K., Konecka-Betlej K., Lanczont M., Madeyska T., Nawrocki J., Sytnyk O.*
- 2001 Palaeolithic loess-site Yezupil on Dnister (Ukraine) – stratigraphy, environment and cultures // *Studia Quaternaria. An interdisciplinary journal on the Quaternary.* – Warszawa. – Vol. 18. – P. 25–47.
- Borziac I.*
- 1994 Paleoliticul si mezoliticul in spatiul dintre Nistru si Prut // *Thraco-Dacico.* – Bucuresti. –Vol. XV, 1–2. – P. 19–41.
- Cyrek K., Lanczont M., Madeyska T., Sytnyk O., Wrzesińska A.*
- 2002 Górnopaleolityczne obozowisko łowców mamutów nad środkowym Dniestrem (wyniki badań w latach 2000–2001) // *Starsza i środkowa epoka kamienia w Karpatach.* – Krosno. – S. 97–109.
- Cyrek K., Lanczont M., Sudol M., Sytnyk O.*
- 2005 Graweckie stanowisko w Haliczu na Ukrainie. Wyniki dotychczasowych badań // *Rocznik Przemyski.* – T. XLI. – Z. 2. – S. 17–27.
- Cyrek K., Sytnyk O.*
- 2002 Paleolit Naddniestrza halickiego // *Lessy i paleolit Naddniestrza halickiego (Ukraina): Studia Geologica Polonica.* – Vol. 119. – S. 293–314.
- Djindjian F., Kozłowski J., Otte M.*
- 1999 La paleolithique superieur en Europe. – Paris. – 567 s.
- Kulakovska L., Otte M.*
- 1999 Mejigirzi // *Prehistoire Europeenne.* – Vol. 13. – P. 149–166.
- Otte M., Noiret P., Chirica V., Borziac I.*
- 1996 Rythme evolutiv du Gravettien Oriental // *The Upper Palaeolithic. XIII International Congress of Prehistoric and Protohistoric Sciences.* – Forli. – P. 213–226.
- Sytnik A., Bogucki A., Lanczont M., Madeyska T.*
- 1999 Stanowisko górnopaleolityczne Halicz I // *Materiały i Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego.* – Rzeszów. – Tom XX. – S. 15–21.
- Sytnik A., Bohutskyj A.*
- 2001 Naddniestrze Halicza – nowy ośrodek paleolitu na Ukrainie // *Sprawozdania z czynności i posiedzeń Polskiej Akademii Umiejętności.* – Tom LXIV. – Kraków. – S. 208–211.
- Sytnyk O., Boguckij A., Lanczont M.*
- 2007 Mousterian artifacts from the unique Vistulian loess-palaeosol sequence at Kolodiiv (East Carpathian Foreland, Ukrain) // *Geological Quarterly.* – 51 (2). – S. 189–192.

***Olexandr SYTNYK, Ruslan KOROPETS'KYI,
Andrij BOGUCKI, Maria LANCZONT, Teresa MADEYSKA***

**TECHNICAL AND TYPOLOGICAL ANALYSIS OF ARCHAEOLOGICAL MATERIALS
OF PALEOLITHIC SITE HALYCH II**

Paleolithic expedition of I. Krypiakevych Institute of Ukrainian studies of NAS of Ukraine (led by O. Sytnyk) in 2002 and 2004 carried out excavations of Paleolithic site Halych II. Area about 64 square meters was explored. Cultural horizon (not in-situ) was found on the depth 4–6 meters from surface. 265 flint artifacts were collected. In technical aspect prismatic cores and blades dominate. In typological – burins, blades, retouched flakes and side-scrappers. Numerous collection of bones' remains (generally, mammoth's) were found there too. Flint inventory can be dated back to first half of Upper Paleolithic and it belongs to Gravettian culture.

On sounding, situated from 20–30 meters westward from excavated territory, about 30 flint artifacts were found. Geological deposits, which consist this collection, are dated to periods amersfoort and brorup. Technologically, collected materials can be determined as Micoquian.